

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Redos Krišukėnienės,
V kurso, civilinės ir verslo teisės
studijų šakos studentės

Magistro baigiamasis darbas

**Socialinė v. biologinė tėvystė tėvystės nuginčijimo bylose
Social vs. Biological Parenting in Paternity Challenge Cases**

Vadovas: Lekt. dr. Saulius Aviža
Recenzentė: Doc. dr. Danguolė Bublienė

Vilnius
2022

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro baigiamajame darbe, analizuojant teismų praktiką, nagrinėjami kriterijai, kuriais remiantis teismai teikia prioritetą socialinei arba biologinei tėvystei konkrečiose Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtose bylose dėl tėvystės nuginčijimo. Taip pat analizuojama psichologų dalyvavimo apklausiant vaiką bylose dėl tėvystės nuginčijimo svarba ir reikšmė, tai iliustruojant konkrečių bylų pavyzdžiais.

Pagrindiniai žodžiai: tėvystės nuginčijimas, socialinė tėvystė, biologinė tėvystė, vaiko interesai, kriterijai.

In this master's thesis, analyzing the case law, examines the criteria according to which courts give priority to social or biological paternity in specific cases of paternity challenge before the European Court of Human Rights and the Supreme Court of Lithuania. The importance and significance of the involvement of psychologists in questioning a child in parental denial cases is also analyzed, illustrating this with case-specific examples.

Key words: paternity challenge, social paternity, biological paternity, child interests, criteria.

TURINYS

IŽANGA	2
1. TĖVYSTĖS (MOTINYSTĖS) SAMPRATA	5
1.1 Biologinės tėvystės samprata	7
1.2 Socialinės tėvystės samprata	8
2. SOCIALINĖS IR BIOLOGINĖS TĖVYSTĖS SANTYKIS ATSKIRŲ PROCESINIŲ KLAUSIMŲ SPRENDIMO KONTEKSTE	11
2.1 Asmenys, turintys teisę kreiptis dėl tėvystės nugincijimo	11
2.2 Bylos dėl tėvystės nugincijimo iškėlimo stadija: sąlygos ir pagrindai	14
2.3 Ieškinio dėl tėvystės nugincijimo senaties terminas	18
2.4 Psichologo dalyvavimas nagrinėjant bylas dėl tėvystės nugincijimo	20
2.5 Bylų nagrinėjimo ypatumai, kai ginčijamas įvaikinimas	22
3. KRITERIJŲ, KURIAIS REMIANTIS SUTEIKIAMA PIRMENYBĖ VIENAI IŠ TĖVYSTĖS RŪŠIŲ, TAIKYMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE	25
3.1 Emocinis ryšys tarp vaiko ir tėvo	25
3.2 Vaiko amžius	28
3.3 Vaiko nuomonė	31
3.4 Galimybė nustatyti biologinį tėvą	33
3.5 Teisinio tėvo veiksmai	35
IŠVADOS	38
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	39
SANTRAUKA	43
SUMMARY	44

IŽANGA

Temos aktualumas. Šeimos ryšiai saugomi tiek nacionaliniais, tiek tarptautiniais teisės aktais. Vaiko ir jo tėvų tarpusavio ryšys, vaiko teisė augti su savo tėvais ir būti jų ugdomam yra viena iš pamatinių vaiko teisių. Ne mažiau svarbi ir vaiko teisė žinoti savo kilmę, o tėvystės nustatymas yra būtinas juridinis faktas, leidžiantis nustatyti už vaiko teisių įgyvendinimą atsakingus asmenis, vaiko tėvus.

Nors paprastai vaiko kilmė grindžiama vaiko ir tėvų kraujo ryšiu, visgi svarbiausia yra ne biologinės tiesos nustatymas, o asmenų, galinčių pasirūpinti vaiku ir užtikrinti jo ugdymą nustatymas. Vis augant skyrybų statistikai, tradicinį šeimos modelį keičia įvairiausi kitokie modeliai, kai šeimoje vaiką augina tik mama ar tik tėtis, kai vienas iš tėvų, auginantis vaiką, sudaro kitą santuoką, arba turi nesantuokinių ryšių būnant santuokoje. Tokiais atvejais neretai vaiką augina ne jo biologiniai tėvai, ir nebūtinai visi tame dalyvaujantys asmenys apie tai žino. Pasitaiko atveju, kai sutuoktinis augina vaiką kaip savo, o skyrybų metu sužino, kad vaikas visai ne jo, todėl siekia nugincyti savo tėvystę vaiko atžvilgiu tam, kad nereikėtų mokėti jam išlaikymo ir pan. Tačiau tokiu atveju neretai savo tikslo jis nepasiekia, kadangi tarp vaiko ir faktinio tėvo jau būna susiformavę glaudūs tarpusavio ryšiai, vaikas jį laiko savo tėvu, o sužinoti, kas yra jo biologinis tėvas, dažnu atveju nenori.

Teismams nagrinėjant bylas tenka gvildinti daugybę įvairiausių situacijų ir priimti sprendimą, kuris atitiktų geriausius vaiko interesus. Kas yra geriausi vaiko interesai kiekvienoje byloje sprendžiama atskirai, atsižvelgus į konkrečias bylos aplinkybes. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne vienoje byloje dėl tėvystės nugincyjimo yra nurodęs, į kokius konkrečius kriterijus teismai turi atsižvelgti sprenddami klausimą, kurią tėvystę – socialinę ar biologinę – pripažinti. Šiame darbe bus detaliam aptariami visi teismo nurodyti kriterijai, taip pat pasitelkiant konkrečių bylų pavyzdžius, nustatoma, kuris kriterijus toje byloje nulėmė teismo sprendimą, nugincyti faktinę (socialinę) ir pripažinti biologinę tėvystę, ar atmesti tokį ieškinį, išsaugant jau sukurtą ryšį tarp vaiko ir tėvo.

Be kriterijų, kuriais teismai privalo remtis, sprenddami dėl tėvystės nugincyjimo, taip pat svarbu išgryninti specialistų psichologų dalyvavimo svarbą šiame procese: pagal tarptautinius teisės aktus, teismas privalo išklaudyti vaiko nuomonę visais jį liečiančiais klausimais. Tačiau neretai dėl per mažo vaiko amžiaus, jį apklausiant ir neturint specialių psichologinių žinių, gali būti sudėtinga suprasti ką konkrečiai vaikas nori pasakyti, ar jo nuomonė nėra paveikta suaugusiųjų, ir apskritai visą apklausą suorganizuoti taip, kad vaikas neišsigastų. Todėl vienoje iš šio darbo dalių nagrinėjama psichologo dalyvavimo

apklausiant vaiką svarba, taip pat aptariami psichologo naudojami metodai, kurie padeda išklaudyti vaiką byloje.

Darbo tikslas. Analizuojant konkrečių bylų pavyzdžius, nustatyti kiekvieno iš kriterijų, kuriais remiantis teismas teikia prioritetą vienai iš tėvystės rūšių, svarbą kitų kriterijų kontekste, atsižvelgus į konkrečias bylos aplinkybes. Taip pat nustatyti specialistų psichologų dalyvavimo išklausančiam vaiko nuomonę reikšmę, jų taikomus metodus, reikalingus efektyviai išklaudyti vaiko nuomonę.

Darbo uždaviniai:

1. Analizuojant teisės mokslo literatūrą bei teismų praktiką, apibrėžti socialinės ir biologinės tėvystės sampratą.
2. Atskleisti socialinės ir biologinės tėvystės santykį, sprendžiant atskirus procesinius klausimus bei psichologų įtraukimo į bylą dėl tėvystės nuginčijimo nagrinėjimą reikšmę.
3. Analizuojant Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) ir Lietuvos teismų praktiką, išskirti kriterijus, kuriais remiantis suteikiama pirmenybė vienai iš tėvystės rūšių, bei ištirti jų taikymą konkrečiose bylose.

Darbo objektas. Tėvystės nuginčijimo institutas socialinės ir biologinės tėvystės kolizijos kontekste bei kriterijai, kuriais remiantis teikiamas prioritetas vienai iš tėvystės rūšių.

Tyrimo metodai. Baigiamajame darbe naudoti šie tyrimo metodai: *informacijos rinkimo* ir *analizės* metodas, naudotas renkant mokslinę literatūrą, teisės mokslininkų straipsnius, teisės aktus, Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos teismų praktiką bei ją analizuojant bei susisteminant. *Dedukcinis* metodas naudotas analizuojant teismų praktiką ir išskiriant kriterijus, kuriais remiantis teismai turėtų teikti prioritetą vienai ar kitai tėvystės rūšiai. *Lingvistinis* metodas naudotas analizuojant išskirtus kriterijus, remiantis nagrinėta teismų praktika.

Darbo originalumas. Mokslinių darbų, nagrinėjančių tėvystės nuginčijimo institutą, rašoma beveik kasmet, tačiau kiekvienas iš jų nagrinėja skirtingus šio instituto aspektus: įvairiais metais magistro baigiamuosiuose darbuose jau buvo nagrinėti vaiko išlaikymo ir žalos, susidariusios mokant išlaikymą iki tėvystės nuginčijimo¹, klausimai, taip pat lygintas Lietuvos ir keleto kitų valstybių teisinis reguliavimas tėvystės nuginčijimo kontekste². Šiame darbe nagrinėjami kriterijai, kuriais remiantis EŽTT ir Lietuvos teismai nusprendžia,

¹ DERKINTAITĖ, N. (2018). *Tėvystės nuginčijimas: faktinės (socialinės) ir biologinės tėvystės santykis*. Magistro baigiamasis darbas, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas, Vilnius.

² JAKUBAUSKAS, T. (2017). *Tėvystės nuginčijimas: lyginamasis tyrimas*. Magistro baigiamasis darbas, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas, Vilnius.

kuriai tėvystės rūšiai – socialinei ar biologinei – teikti pirmenybę, išskiriant tokių kriterijų taikymo skirtumus pagal tai, kaip buvo pripažinta ginčijama tėvystė. Taip pat iki šiol moksliniuose darbuose nebuvo nagrinėta teismo psichologų dalyvavimo svarba bylose dėl tėvystės nuginčijimo.

Svarbiausi šaltiniai. Atsižvelgiant į darbo temą, svarbiausi šaltiniai yra EŽTT ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, taip pat keletas žemesnių Lietuvos teismų sprendimų bylose dėl tėvystės nuginčijimo. Siekiant visapusiškai išanalizuoti tėvystės nuginčijimo institutą bei įgyvendinti išsikeltus tikslus, darbe naudojama teisės mokslininkų literatūra. Daugiausiai tėvystės nuginčijimo tema ir problematika nagrinėta G. Sagačio, V. Mikelėno darbuose. Be kita ko, baigiamajame darbe remtasi ir nacionaliniais bei tarptautiniais teisės aktais.

1. TĖVYSTĖS (MOTINYSTĖS) SAMPRATA

Tėvystė ir jos samprata, kaip ir visi gyvenimo aspektai, yra istoriškai ir kultūriškai kintantis reiškinys. Tėvystės samprata kinta kartu su šiuolaikiniu pasauliu, šeimos samprata ir jos suvokimu.

Istoriškai, romėnų teisė ilgus amžius formavo privatinės teisės pagrindus. Vienas žymiausių senovės romėnų teisininkų Modestinas, kuris yra laikomas klasikiniu tapusios santuokos ir šeimos apibrėžimo autoriumi, teigė, kad santuoka – pagrindinis šeimos santykių kūrimo pagrindas yra *maris est feminae coniunctio et consortium omnis vitae*, t. y. vyro ir moters ryšys, viso gyvenimo susivienijimas (Meilius, Jonaitis, 2007, p. 7). Tokia buvo tradicinė šeimos sąvoka, t. y. šeima buvo susidedanti tik iš vyro (tėvo), žmonos (motinos) bei jų vaikų. Kitaip tariant, šeima buvo laikoma tik tada, kai buvo įregistruojama santuoka. Tačiau šiuolaikinėje visuomenėje šios sąvokos nebepakanka, kadangi pasitaiko nemažai atvejų, kada vaiką augina ir juo rūpinasi ne biologinis vaiko tėvas, kyla ginčai, kam turi būti teikiama pirmenybė tapti vaiko teisėtu tėvu: ar motinos sutuoktiniui (partneriui), kuris nėra vaiko biologinis tėvas, bet vaiką augina ir juo rūpinasi, ar vaiko biologiniam tėvui? Į šį ir panašius klausimus turi atsakyti teismai, sprenddami tokius ginčus bylose.

Pagrindinio Lietuvos įstatymo 38 straipsnyje įtvirtinta, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas, o taip pat, kad valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Kaip matyti, šiame straipsnyje nedaromas skirtumas tarp biologinės ir socialinės tėvystės. Pabrėžtina, kad nors ir kiekvienas vaikas turi du biologinius tėvus (tėvą ir motiną), tačiau nemaža dalis auga šeimose, kuriose biologinė ir socialinė tėvystė nesutampa. Taip nutinka kai, pvz., tėvų vaidmenį atlieka su vaiku kraujo ryšiais nesusiję asmenys, tokie kaip biologinio tėvo (motinos) sutuoktinis (sugyventinis), įmotė (įtėvis) ir pan. Tokia socialinė (faktinė) tėvystė faktiškai atitinka biologinę tėvystę, tačiau šios sąvokos nėra identiškios. Biologinė tėvystė reiškia kraujo ryšį tarp vaiko ir jo tėvų, o socialinės tėvystės atveju tokio ryšio nėra, tačiau tokiu atveju jokių būdu negalima daryti išvados, kad biologinė tėvystė (motinystė) vertingesnė už socialinę, nepaisant to, kad tokį įspūdį būtų galima susidaryti žiūrint į Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau - Civilinis kodeksas) 3.148 straipsnio 1 dalį, kurioje įtvirtina išskirtinė mokslinių įrodymų (ekspertizių įrodyti giminytės ryšį išvadu) vietą kitų tėvystės nustatymo pagrindų sistemoje (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000).

Kaip yra išaiškinęs EŽTT, *pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių*

apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 8 straipsnį, sąvoka „šėimos gyvenimas“ neapsiriboją santuoka ir gali apimti kitus de facto šėimos ryšius, kai šalys gyveną kartu nesusituokios (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. kovo 22 d. sprendimas). Tos pačios nuomonės laikosi ir Lietuvos teisės mokslininkai. Pasak G. Sagačio, asmens teisė į šėimos gyvenimo gerbimą turi būti interpretuojama plačiai ir apimti visus *de facto* šėimos ryšius, neapsiribojant tik šėimos supratimu *de iure* (Sagatys, 2006, p. 53). V. Česnuitė šėimos sampratą postmodernioje visuomenėje apibrėžia per ryšius: šėima – tai ryšių forma, apimanti įvairiapusę kartų ir lyčių tarpusavio sąveiką (Česnuitė, 2012, p. 262).

Taigi, kaip apibendrina V. Mikelėnas, yra aišku, kad genetinės sąsajos tarp vaiko ir tėvo (motinos) nepakanka, siekiant nustatyti, kas yra vaiko tėvas, o vaiką ir tėvą siejanti genetika, t. y. pats šis faktas savaime neužtikrina tėvo statuso plačiąja prasme, todėl atsižvelgiant į visuomenėje vykstančius pokyčius, teisinėje doktrinoje randamos tėvystei būdingos formos, tai – biologinė ir faktinė (socialinė) tėvystė. Šių dviejų tėvystės formų atsiradimą būtent ir lėmė tradicinės šėimos sampratos kitimas. Tėvystės (motinystės) samprata šiuolaikinėje visuomenėje nėra vienareikšmė. Žodis „tėvas“ ar „motina“ gali reikšti skirtingus dalykus (Mikelėnas, 2009, p. 313). Dar viena svarbi šio mokslininko mintis, kad „motinystės nugincijimas yra labai retas dalykas. Toks ieškinys gali būti pareiškiamas vaikų sukeitimo arba surogatinės motinystės atveju. Tėvystės nugincijimas yra dažnesnis“ (Mikelėnas, 2009, p. 324), todėl toliau darbe bus išsamiau aptariamos tėvystės sampratų rūšys ir tėvystės nugincijimas, tačiau turint omenyje ir motinystę.

Kaip yra išaiškinęs kasacinis teismas, *idealiu atveju tėvystė turėtų apimti visą sudarančius komponentus, t. y. ketinimą tapti tėvu (tyčinė tėvystė), genetinį ryšį (biologinė tėvystė), emocinį kontaktą (psichologinė tėvystė) ir socialinius santykius (funkcinė, socialinė tėvystė, pasireiškianti tėvo pareigų atlikimu). Tačiau ne visada tėvystės pagrindą sudaro visi šie komponentai. Teisinė tėvystė, t. y. kai vaiko gimimo įrašė atitinkamas asmuo įrašomas kaip vaiko tėvas, paprastai visada atsiranda esant ketinimui ir (ar) genetiniam ryšiui, pavyzdžiui, vien ketinimo gali pakakti, jei tai santuokinės tėvystės prezumpcija ar tėvystės pripažinimas pareiškimu. Lygiai kaip vien genetinio ryšio gali pakakti siekiant nustatyti tėvystę teismo sprendimu, jei vaikas neturi kito teisinio tėvo. Psichologinė ir socialinė tėvystė vystosi bėgant laikui, leidžiant jį kartu su vaiku, ir tai neabejotinai daro ne mažesnę nei biologinė tėvystė įtaką vaiko formavimuisi. Pažymėtina, kad tai, kas sudaro psichologinės ir socialinės tėvystės turinį, gali atlikti vaikui ne tik biologinis tėvas, motina, bet ir kiti jį supantys suaugę, todėl vis dažniau biologinė tėvystė praranda aktualumą, nes svarbesni tampa paties vaiko prisirišimas, jausmai* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje), t. y. *siekiant užtikrinti vaikui saugumą ir stabilumą*

yra vengiama be pakankamo tam pagrindo keisti psichologinio, socialinio tėvo funkcijas atliekančius asmenis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje).

1.1 Biologinės tėvystės samprata

Mokslinėje literatūroje biologinė tėvystė kitaip dar vadinama tradicine tėvyste, tačiau šiame magistro darbe bus naudojama biologinės tėvystės sąvoka. Kaip minėta, teisė istoriškai rėmėsi biologinės tėvystės forma, kuri visuomenės raidos metu buvo susijusi vyro santykiu su vaiko motina, tai suformavo taisyklę *pater est guem nuptiae domonstrant*, kuri reiškė, kad vaiko biologinis tėvas yra laikomas motinos vyru (Baumilė *et al.*, 2016).

Kaip teigia P. Rasimavičius, juridinis tėvų ir vaikų teisinių šeimos santykių atsiradimo pagrindas yra vaiko kilmės iš tėvų patvirtinimas įstatymo nustatyta tvarka. Vaiko kilmė iš konkrečių asmenų tampa juridiniu faktu, sukeliančiu šiems asmenims įstatymais nustatytas teises ir pareigas (Rasimavičius, 1981, p. 112). Vadovaujantis Civilinio kodekso 3.137 straipsnio 2 ir 3 dalimis, kuriose įtvirtinta, kad vaiko iš tėvų kilmė patvirtinama nuo vaiko gimimo dienos ir nuo tos dienos sukuria su ja susijusias, įstatymų nustatytas teises ir pareigas, kurios yra grindžiamos vaiko kilme, teigtina, kad tėvystė yra pripažįstama remiantis kraujo giminyse ir vaiko tėvais laikomi būtent jo biologiniai tėvai. O tai ir yra biologinė (arba tradicinė) tėvystės samprata, pagal kurią vaiko tėvas yra asmuo, kurį su vaiko tėvu sieja kraujo ryšys (Mikelėnas, 2009, p. 313). Taigi, biologinės tėvystės pagrindas yra kraujo ryšys, kuris sieja tėvą ir jo vaiką. Vienintelė išimtis yra įvaikinimas, kai tarp įtėvių ir įvaikių susiklosto tokie patys teisiniai motinystės ir tėvystės santykiai kaip ir kraujo giminyse atveju, nors jų nesieja kraujo ryšys (Mikelėnas, 2009, p. 311).

Atkreiptinas dėmesys, kad biologinė tėvystė yra reikšminga ne tik apibrėžiant biologinio tėvo teises ir pareigas vaiko atžvilgiu, bet ir užtikrinant vaiko teisę pažinti savo tėvus (Vaiko teisių konvencijos 7 straipsnis), teisę išsaugoti savo tapatybę (Vaiko teisių konvencijos 8 straipsnis) ir vaiko bei biologinių tėvų teisę gerbti jų asmeninį ir šeimos gyvenimą (EŽTK 8 straipsnis) (Baumilė *et al.*, 2016).

Nors, kaip minėta, Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – LR Konstitucija) įtvirtina valstybės pareigą globoti šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę bei nedaromas skirtumas tarp biologinės ir socialinės tėvystės, o Civilinis kodeksas prioritetą teikia biologinei tėvystei – 3.148 straipsnio 1 dalis mokslinius tyrimus įtvirtina kaip pagrindą tėvystei nustatyti. Tačiau, analizuojant Lietuvos teismų praktiką, pastebima tendencija prioritetą teikti socialinei tėvystei. Tokią teismų praktiką lemia besivystanti EŽTT praktika,

didėjanti ištuokų, asocialių šeimų skaičiaus statistika bei kitos priežastys, dėl kurių vaiką neretai prižiūri, auklėja, t. y. atlieka motinos ar tėvo funkcijas asmuo, kuris nėra biologinis jo tėvas ar motina (pvz., vaiką augina globėjai). Be to, dažnai dėl psichologinių priežasčių vaikas tėvu gali laikyti asmenį, kuris nėra jo biologinis tėvas (pvz., vaiko motina nutraukia santuoką su vaiko biologiniu tėvu ir sudaro naują santuoką, o vaikas patėvį laiko savo tėvu) (Mikelėnas, 2009, p. 312).

Biologinės tėvystės svarba taip pat atsiskleidžia ir kasacinio teismo praktikoje, kurioje teismas yra pasisakęs, kad tėvystės nuginčijimo pagrindas – *teismo į(si)tikinimas, kad asmuo, kurio tėvystė ginčijama, nėra vaiko biologinis tėvas. Vaikas turi teisę žinoti savo kilmę, o vaiko kilmę, kaip žinoma, paprastai grindžiama giminyse, t. y. vaiko ir tėvų kraujo ryšiu. Kita vertus, siekiamybė nustatyti vaiko biologinę kilmę, neturi būti suabsoliutinta. Sprendžiant klausimus dėl tėvystės nuginčijimo, svarbiausi yra paties vaiko interesai, o biologinės tėvystės nustatymas nebūtinai reiškia veikimą geriausiais vaiko interesais* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi, nors ir pastebima socialinės tėvystės svarbos pripažinimo tendencija, visgi biologinė tėvystė teismų praktikoje išlieka labai svarbi, o dažnai ir lemianti teismo sprendimą.

1.2 Socialinės tėvystės samprata

Kaip jau užsiminta anksčiau, be labai svarbios biologinės tėvystės sąvokos, taip pat yra ir socialinės (faktinės) tėvystės sąvoka, kurios atsiradimo pagrindas – šiuolaikinės visuomenės tradicinės šeimos santykių laikinumas, trapumas, nesantuokinių seksualinių ryšių paplitimas. Tokia situacija, kai asmuo (vyras), tačiau ne vaiko biologinis tėvas, augina vaiką, t. y. atlieka visas biologinio tėvo teises ir pareigas, suprantama kaip faktinė (socialinė) tėvystė, o šis asmuo (vyras) gali būti laikomas faktiniu (socialiniu) vaiko tėvu. Taigi socialiniu tėvu galima laikyti asmenį, kuris faktiškai atlieka tėvo funkciją, o ne tą asmenį, kuris prisidėjo prie vaiko gyvybės užmezgimo (Herring, 2001, p. 264). Taigi, pradėti vaiką, jį auklėti, išlaikyti ir kitas tėvystės funkcijas gali atlikti skirtingi asmenys.

Kaip teigia E. Buss, tėvystės identiškumas išplaukia ne iš individualių charakteristikų visumos, o iš paties tėvo ir vaiko savitarpio santykio, ypač iš šio santykio centrinės vietos vaiko gyvenime (Buss, 2002, p. 637).

Kadangi yra kelios tėvystės sferos – vienoje iš jų egzistuoja socialiniai tėvai, kurie elgiasi kaip tėvai realiame, kasdieniame vaiko gyvenime, o taipogi yra teisiniai tėvai, kuriuos teisė pripažįsta vaiko tėvais. Idealiu atveju, tiek socialiniai tėvai, tiek teisiniai tėvai

būtų tie patys du asmenys – tėvas ir motina, tačiau, kaip minėta, neretu atveju taip nėra.

Kalbant apie socialinės tėvystės sampratą, paminėtina, jog Lietuvos ir daugelio valstybių įstatymuose yra nustatytos aplinkybės, kurioms esant tėvystė yra preziumuojama. Civilinis kodeksas taip pat įtvirtina šią prezumpciją 3.140 straipsnyje³, taigi kiekvienas vaikas, gimęs santuokoje, yra teisėtas vaiko motinos sutuoktinio vaikas. Šiuo atveju įstatymas nereikalauja pateikti jokių papildomų įrodymų nei iš motinos, nei iš jos sutuoktinio. Vaiko kilmė įrašoma nepriklausomai nuo motinos ar jos vyro valios (Sagatys, 2006, p. 86). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kaip institucija, formuojanti vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką, aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus, savo nutartyse remiasi EŽTT suformuota praktika ir pažymi, kad *siekdamos užtikrinti teisinį šeimos teisinių santykių tikrumą ir saugumą, valstybės pagrindai taiko bendrąją prezumpciją, pagal kurią vedęs vyras yra laikomas sutuoktinės vaikų tėvu, o šios prezumpcijos paneigimas galimas tik esant rimtam pagrindui* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje).

Kalbant apie socialinę tėvystę, būtina paminėti ir dar vieną tėvystės sampratą, glaudžiai susijusią su socialine – tai psichologinė tėvystė. Skirtingų sričių mokslininkų Goldsteino (teisininkas), Froido (pediatras) ir Solnito (psichoanalitikas), teigiančių, kad „Sprendžiant ar asmuo yra vaiko psichologinis tėvas, atsižvelgiama į kasdienį jų bendravimą, jų sąveiką, draugystę, dalijimąsi patirtimi. Šis vaidmuo gali būti įgyvendinamas tiek biologinio tėvo, tiek įtėvio ar tiesiog kito vaiku besirūpinančio asmens, nepriklausomai nuo to, koks, biologinis ar teisinis, ryšys yra tarp jo ir vaiko“ (Freeman, 2007, p. 166). Šie autoriai taip pat pabrėžė, kad vaikų ir suaugusiųjų suvokimas apie tėvystę gali labai skirtis, kadangi kitaip nei suaugusieji, augantys vaikai gana ilgai nesuvokia kraujo ryšio svarbos. Biologinių tėvų patirtis, pastojant, išnešiojant, pagimdant vaiką parengia juos būti nepaprastai artimam ir atsakingam už savo vaiką. Tuo tarpu šie aspektai neturi reikšmės vaikams, kurie nežino aplinkybių, atvedusių į jų egzistenciją. Vaikui svarbi tik kasdienė sąsaja su suaugusiuoju, kuris juo rūpinasi ir kuris dėl tokios stiprios tarpusavio sąveikos vaikui įgauna tėvo pavidalą (Freeman, 2007, p. 166).

Lietuvos mokslininkai irgi laikosi tokios pat nuomonės ir pabrėžia, jog šiandieniniai psichologai, ypač vaikų psichologijos specialistai, teigia, kad vaiko psichologijos atžvilgiu yra daug svarbiau tai, ką pats vaikas pripažįsta savo motina ar tėvu, nei biologinė motinystė

³ CK 3.140 str. 1 d. „Jei vaiką pagimdė motina, kuri yra susituokusi, nors vaikas pradėtas iki santuokos, kaip vaiko tėvas gimimo įrašė įrašomas vaiko motinos sutuoktinis“. 2 d. „Kai vaikas gimsta praėjus ne daugiau nei trims šimtams dienų nuo gyvenimo skyrium pradžios arba po santuokos pripažinimo negaliojančia ar santuokos nutraukimo, ar po vyro mirties, kaip vaiko tėvas pripažįstamas buvęs vaiko motinos sutuoktinis“.

ar tėvystė. Vaikui yra daug svarbiau emocinis ryšys su asmeniu, kurį jis laiko motina ar tėvu, nei kraujo ryšys. Motina ar tėvas vaikui yra tas asmuo, su kuriuo vaikas kasdien bendrauja, kuriuo pasitiki ir pan. (Mikelėnas, 2009, p. 313). Todėl tiek mokslininkai, tiek teismai savo praktikoje, dažnai vaiko požiūrį į susiklosčiusius santykius iškelia aukščiau visų kitų ir būtent šiam požiūriui suteikiamas prioritetas.

Todėl atsižvelgiant į tai, kas minėta, bei siekiant apsaugoti vaiko interesus, kai kurie autoriai netgi siūlo atsisakyti biologinės motinystės ir tėvystės sampratos ir pakeisti ją psichologine samprata. Kaip atkreipia dėmesį V. Mikelėnas, tai nėra tik teoriniai samprotavimai, o yra įgyvendinami kai kurių valstybių statutinėje teisėje ir teismų praktikoje. Pavyzdžiui, Australijos, JAV, Kanados ir kitų valstybių teismų praktikoje yra teismų sprendimų, kuriais pripažįstamos tam tikros tėvų teisės ir pareigos vaiko tėvo ar motinos partneriui, pavyzdžiui, partnerio (-ės) teisė bendrauti su vaiku ir pasibaigus partnerystei (Mikelėnas, 2009, p. 313). Tačiau, šio darbo autorės nuomone, pritartina Lietuvos teismų formuojamai praktikai, kurioje, atsižvelgiant į konkrečios bylos dėl tėvystės nuginčijimo aplinkybes, biologinė tėvystė visgi turi gana svarbią vietą, nes dauguma tokių ieškinių atsiranda teismuose būtent dėl medicininiu būdu nustatyto biologinio ryšio tarp tėvo ir vaiko buvimo ar nebuvimo.

Taigi, apibendrinant šiuolaikinėje visuomenėje ir teismų praktikoje egzistuojančias tėvystės sampratas, galima išskirti dvi pagrindines – biologinė tėvystė, kuria remiantis vaiko tėvu laikomas tas asmuo, kuris būtent biologiškai yra jo pradininkas ir kurį su vaiku sieja kraujo ryšys, bei socialinė ir psichologinė tėvystė – nors mokslinėje literatūroje apibūdinamos šiek tiek skirtingai, tačiau tarpusavyje šios sampratos visgi yra glaudžiai susijusios, kuriomis remiantis, vaiko tėvu laikomas tas asmuo, kuris faktiškai vykdo svarbiausias tėvo funkcijas, ar asmuo, kurį pats vaikas pripažįsta savo tėvu.

2. SOCIALINĖS IR BIOLOGINĖS TĖVYSTĖS SANTYKIS ATSKIRŲ PROCESINIŲ KLAUSIMŲ SPRENDIMO KONTEKSTE

Aptarus socialinės ir biologinės tėvystės sampratą, tikslinga išanalizuoti ir procesinius bylą dėl tėvystės nuginkijimo klausimus, kurie yra labai reikšmingi dėl to, jog ne kiekvienas asmuo gali kreiptis į teismą dėl tėvystės nuginkijimo, taip pat net ir turint teisę kreiptis, būtina, kad egzistuotų tam reikalingi pagrindai bei sąlygos. Taip pat, siekiant apginti geriausias vaiko interesus, įstatyme yra numatytas sutrumpintas senaties terminas ieškiniui dėl tėvystės nuginkijimo pateikimo. *Inter alia*, bylą jau nagrinėjant teisme, svarbu išklausti vaiko nuomonę, jo neišgąsdinant, o tam pasitelkiami psichologai, turintys specialių žinių. Visi šie procesiniai aspektai analizuojami šiame skyriuje.

2.1 Asmenys, turintys teisę kreiptis dėl tėvystės nuginkijimo

Tėvystės nuginkijimo bylos yra jautrios, liečiančios pažeidžiamiausius visuomenės narius – vaikus, todėl įstatymas, gindamas vaikų interesus, imperatyviai įtvirtina konkretų asmenų ratą, kurie turi teisę pateikti teismui ieškinį dėl tėvystės nuginkijimo ir tokiu būdu inicijuoti šio pobūdžio bylas. Civilinio kodekso 3.151 straipsnyje įtvirtinta, kad pareikšti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginkijimo gali: 1) asmuo, vaiko gimimo akto įrašė įrašytas kaip vaiko motina ar tėvas; 2) asmuo, vaiko gimimo įrašė neįrašytas kaip vaiko motina ar tėvas, bet laikantis save vaiko motina ar tėvu; 3) nepilnamečio vyro, vaiko gimimo įrašė įrašyto kaip tėvas, tėvai ar globėjai (rūpintojai); 4) vaikas, sulaukęs pilnametystės ar nepilnametis, įgijęs visišką veiksnumą.

Svarbų aspektą išskiria G. Sagatys, jog vadovaujantis šio straipsnio nuostatomis atveriamas kelias bet kuriam vyriškos lyties asmeniui ginčyti vaiko gimimo įrašė esančius duomenis apie tėvą visomis galimomis įrodinėjimo priemonėmis, įskaitant ir mokslinius įrodymus (Sagatys, 2003, p. 99). Galima daryti išvadą, jog pripažįstant biologinę tėvystę ne kaip vienintelę tėvystės sampratą ir socialinei tėvystei įgaunant vis didesnę reikšmę, *inter alia* remiantis EŽTT praktikoje aiškinama šeimos gyvenimo samprata (kuri turi būti suprantama plačiai, tai yra apsaugos objektu laikomi ne tik *de jure*, bet ir *de facto* šeimos ryšiai (Sagatys, 2002, p. 92), tokiu atveju ir socialinis (faktinis) tėvas, neįrašytas vaiko gimimo liudijime, bet iš esmės laikantis save vaiko tėvu ir įrodantis susiformavusius tėviškus savo ir vaiko santykius, turėtų turėti teisę pareikšti ieškinį dėl vaiko tėvu įrašyto asmens tėvystės nuginkijimo, siekdamas įtvirtinti savo tėvystę vaiko atžvilgiu.

Tame pačiame straipsnyje yra numatytos ir kelios išimties, kai ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginkijimo gali pareikšti ir kiti asmenys – kai vaiko motina ar tėvas yra

neveiksnius šioje srityje arba ribotai veiksnūs šioje srityje, ieškinį gali pareikšti jo globėjai ar rūpintojai. Be to, ieškinį dėl tėvystės nuginkėjimo vyrui, kuris yra miręs, gali pareikšti jo įpėdiniai, jeigu asmuo, įrašytas kaip vaiko tėvas, mirė nepasibaigus nustatytam ieškinio senaties terminui, per kurį gali būti nugincyta tėvystė. Pavyzdžiui, vienoje civilinėje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas močiutės reikalavimą nugincyti mirusio sūnaus tėvystę vaikaičiui, konstatavo, jog *pagal CK 3.151 straipsnio 3 dalį ieškinį dėl tėvystės nuginkėjimo vyrui, kuris yra miręs, gali pareikšti jo įpėdiniai <...>. Reikalavimą nugincyti mirusio D. A. pirmos eilės įpėdinio T. A. tėvystę reiškia antros eilės įpėdinė – jo motina (CK 5.11 straipsnio 1 dalies 2 punktas). Taigi kasatorė pagrįstai pripažinta subjektu, turinčiu teisę pareikšti ieškinį dėl tėvystės nuginkėjimo* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje).

Be paminėtų išimčių, V. Mikelėnas išskiria dar kelis svarbius aspektus, susijusius su asmenimis, galinčiais pareikšti ieškinį tokio pobūdžio bylose. Pirma, nepilnamečio vyro, vaiko gimimo įrašė įrašyto kaip tėvas, tėvai ar globėjai (rūpintojai) negali pareikšti ieškinio, jei nepilnametis sudarė santuoką ar buvo emancipuotas, kadangi tuomet nepilnametis asmuo savo teisės gina pats (CK 2.5 str., 2.9 str., 3.247 str.). Antra, neveiksnaus ar ribotai veiksnaus šioje srityje globėjai ar rūpintojai gali pareikšti reikalavimus dėl tėvystės nuginkėjimo tik kai jų globotiniai ar rūpintiniai vaiko gimimo įrašė nurodyti kaip tėvai, tačiau negali jų pareikšti, kai šie nėra įrašyti kaip tėvai, bet tokiais save laiko. Kitaip sakant, tokiu atveju globėjai ar rūpintojai gali reikšti ieškinį tik dėl savo globotinio tėvystės nuginkėjimo, bet neturi teisės reikalauti pripažinti jo tėvystę. Trečia, vaikas, sulaukęs pilnametystės ar nepilnametis, įgijęs visišką veiksnumą, turi teisę ginčyti įrašą tiek apie motiną, tiek apie tėvą ar apie abu iškart (Mikelėnas, 2002, p. 291).

Todėl pirmiausia, gavęs ieškinį dėl tėvystės nuginkėjimo, teismas privalo patikrinti, ar asmuo turi reikalavimo teisę kreiptis su tokiu ieškiniu į teismą. Jeigu asmuo tokios teisės neturi, teismas privalo ieškinį atmesti. Be to, kaip pažymi V. Mikelėnas, teismas tokiu atveju neturėtų tirti faktinių bylos aplinkybių, tai yra ar iš tiesų vaiko tėvai nėra biologiniai tėvai (Mikelėnas, 2002, p. 290).

Aptartinas ir teismo vaidmuo tėvystės nuginkėjimo bylose. Kaip ne kartą savo praktikoje yra išaiškinęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *kiekvienu atveju, kada nagrinėjamoje byloje egzistuoja su vaiko teisėmis ir interesais susijęs elementas, teismas, nagrinėdamas tokią bylą, yra aktyvus, kiek reikia, kad būtų apsaugotos vaikų teisės ir interesai, nes šių asmenų teisių apsauga ir gynimas kartu reiškia ir viešojo intereso gynimą* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje). Tačiau, kaip toje pačioje byloje pabrėžia kasacinis teismas, *teismas tokiose bylose turi teisę savo*

iniciatyva rinkti įrodymus, viršyti pareikštus reikalavimus, <...>. Šios nuostatos yra vienos iš dispozityvumo ir rungimosi principų išimčių ir aiškinamos kaip suteikiančios teismui galimybę, esant būtinybei, veikti savo iniciatyva. Tai reiškia, kad ši teismo pareiga savaime nereiškia teismo pareigos būti aktyviam visose šeimos bylose ar visų byloje pareikštų reikalavimų apimtyje, <...>, todėl kiekvienoje byloje teismas turi teisę įvertinti faktines aplinkybes, sudarančias teisinį pagrindą teismui aktyviai veikti tam, kad ši išimtinė taisyklė būtų taikoma tik konkrečioje byloje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje).

Be jau aptartų asmenų, Lietuvos vaiko kilmės nuginčijimo reguliavime įtvirtintas privalomas Valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovo dalyvavimas (CK 3.153 str., CPK 398 str.). Tokia nuostata grindžiama tuo, kad nepilnametis asmuo yra lengvai pažeidžiamas ir negali tinkamai apginti savo interesų. Tokią pareigą *inter alia* nustato ir Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 straipsnis, įtvirtindamas, kad kilus ginčui, nepilnamečio vaiko interesus turi saugoti ir ginti valstybė (Vaiko teisių konvencija, 1989). Ši institucija teismo įtraukiama dalyvauti procese arba įstoja į procesą savo iniciatyva, kad pateiktų išvadą byloje, siekiant įvykdyti jai pavestas funkcijas, ginant vaikų ir tuo pačiu viešuosius interesus (CPK 49 str. 3 d., 50 str.). Šios institucijos įtraukimas į bylą pagrindžia anksčiau minėtą kasacinio teismo išaiškinimą, kad vaiko interesus gina valstybė.

Pasak Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, *institucija dalyvaudama byloje neturi įstatyme nustatytos pareigos įrodyti ar paneigti faktus, kuriais grindžia savo reikalavimus bylos šalys. Institucijos uždavinys yra saugoti ir ginti vaiko interesus šiam likus be vieno ar abiejų tėvų nuginčijus tėvystę (motinystę), imtis priemonių, kad būtų apsaugotos vaiko teisės augti ir tobulėti deramomis sąlygomis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje).*

Tarnybos pateikta išvada, byloje laikoma oficialiuoju rašytiniu įrodymu ir turi didesnę įrodomąją galią (CPK 197 str. 2 d.). Tačiau ji teismui neturi iš anksto nustatytos galios (CPK 185 str. 2 d.), bet neretai vaiko teisių apsaugos institucijos išvada turi pakankamai didelę reikšmę teismui vertinant tarp vaiko ir socialinio (faktinio) tėvo susiklosčiusius tėviškus santykius ir tarp jų susiformavusį ryšį, paties vaiko požiūrį į asmenį, vaiko gimimo liudijime įrašytą jo tėvu, *inter alia* tai, ar tėvystės nuginčijimas nepažeis vaiko interesų. Taigi institucija atlieka svarbų vaidmenį – padeda įgyvendinti vaiko teisę reikšti savo nuomonę bei būti išklaustyta visais jį liečiančiais klausimais.

Reikšminga dar ir tai, kad iki 2011 metais įvykusio CPK 38 straipsnio pakeitimo, teismas turėjo pareigą įtraukti į bylą kaip viena iš šalių ar kitais dalyvaujančiais asmenimis nepilnamečius vaikus nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų, šiuo metu šis straipsnis

įtvirtina pareigą tokiems nepilnamečiams pranešti apie prasidėjusį teismo procesą ir pasiūlyti jame dalyvauti. Asmenys, nesulaukę keturiolikos metų procese savarankiškai (be įstatyminių atstovų, be vaiko teisių apsaugos institucijos) dalyvauti apskritai negali (CPK 38 str. 4 d.).

2.2 Bylos dėl tėvystės nugincijimo iškėlimo stadija: sąlygos ir pagrindai

Lietuvos Civilinis kodeksas 3.149 straipsnyje įtvirtina imperatyvias sąlygas, kurioms esant galima pasinaudoti tėvystės (motinystės) nugincijimo institutu:

- 1) Duomenis gimimo įrašė apie vaiko motiną ir tėvą leidžiama nugincyti tik teismo tvarka;
- 2) Duomenų vaiko gimimo įrašė apie vaiko motiną ar tėvą, įrašytų remiantis įsiteisėjusiu ir galutiniu teismo sprendimu, nugincyti negalima.

Svarbu pažymėti, jog būtina skirti tėvystės nugincijimą nuo neteisingų vaiko gimimo įrašo duomenų ištaisymo (Mikelėnas, 2002, p. 291). Tėvystę nugincyti galima tik teismo tvarka, tuo tarpu remiantis Civilinio kodekso 3.313 straipsniu, civilinės būklės aktų įrašus, jei dėl to yra pakankamas pagrindas ir nėra suinteresuotų asmenų ginčo, ištaiso civilinės metrikacijos įstaigos.

Atkreiptinas dėmesys, kad čia svarbi sąlyga yra tai, kad nėra ginčo. To paties straipsnio antra dalis įtvirtina taisyklę, kad esant ginčui tarp suinteresuotų asmenų, civilinės būklės aktų įrašai atkuriami, papildomi ir ištaisomi teismo sprendimu. Čia svarbu tai, kad tokiu atveju nėra ginčijama konkretaus asmens tėvystė, tačiau keliamas reikalavimas dėl neteisingumo civilinės būklės akto įrašė nustatymo – klaidos gimimo akto įrašė ištaisymo (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2001 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje).

Tėvystės nugincijimas teismo tvarka turi vykti tik tada, kai ginčijami duomenys vaiko gimimo įrašė, laikantis įstatymo nustatytų reikalavimų, privalėjo būti įrašyti. Pavyzdžiui, kai vaikas gimsta nepraėjus trims šimtams dienų po santuokos nutraukimo, ir vaiko motina nėra sudariusi naujos santuokos, vadovaujantis Civilinio kodekso 3.140 straipsnio 2 dalimi, vaiko tėvu turi būti įrašytas buvęs vaiko sutuoktinis. Šiuo atveju, buvęs sutuoktinis, žinodamas ir galėdamas įrodyti, kad jis nėra vaiko tėvas (pvz., atlikęs DNR testą), tėvystę ginčyti privalo tik teismo tvarka (klaidos taisymas metrikacijos įstaigoje čia jau nebeįmanomas). Arba, jei yra kitas asmuo, pripažįstantis save vaiko tėvu ir siekiantis jo atžvilgiu nustatyti savo tėvystę, jis pirmiausia teismo tvarka turi nugincyti įtvirtintą buvusio motinos sutuoktinio tėvystę.

Taip pat svarbus aspektas yra tai, kad duomenų vaiko gimimo įrašė apie vaiko motiną ar tėvą, įrašytų remiantis įsiteisėjusiu ir galutiniu teismo sprendimu, nugincyti negalima.

Tokiu atveju galima tik siekti panaikinti teismo sprendimą dėl tėvystės nustatymo apeliacine ir kasacine tvarka, bei išbraukti duomenis vaiko gimimo įrašė remiantis aukštesnės instancijos teismo sprendimu, kuriuo panaikintas žemesnės instancijos teismo sprendimas, nustatantis tėvystę (Mikelėnas, 2002, p. 288).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš naujesnių bylų taip pat išaiškino kokioms sąlygoms esant vyras, laikantis save vaiko tėvu, tačiau nesantis tikras dėl egzistuojančios genetinio ryšio su vaiku ar net ir žinantis, kad jis nėra vaiko biologinis tėvas, suteikiama galimybė pripažinti tėvystę pareiškimu:

1) vaiko gimimo įrašė nėra duomenų apie vaiko tėvą dėl to, kad vaikas gimė ne santuokoje arba buvo nuginkčyta vaiko motinos sutuoktinio tėvystė;

2) vaiko motinos sutikimas;

3) asmens, laikančio save vaiko tėvu, savanoriškas pareiškimas dėl tėvystės pripažinimo;

4) nepilnamečio asmens, laikančio save tėvu, tėvų, globėjų, rūpintojų ar neveiksnaus ar ribotai veiksnus šioje srityje asmens, laikančio save vaiko tėvu, globėjų sutikimas, o jiems nesutinkant – teismo leidimas;

5) vyresnio nei dešimties metų vaiko sutikimas, o jam nesutinkant, išskyrus pilnametį vaiką, pareiškimą dėl tėvystės pripažinimo turi patvirtinti teismas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje).

Be jau aptartų tėvystės nuginkčijimo sąlygų, Civilinio kodekso 3.150 straipsnyje taip pat yra numatyti ir tėvystės nuginkčijimo pagrindai, kuriems esant tampa galimas tėvystės (motinystės) nuginkčijimas.

Pirmasis – nuginkčyti tėvystę, kai vaikas gimė susituokusiems tėvams arba nepraėjus daugiau kaip trims šimtams dienų po santuokos pabaigos, galima tik įrodžius, kad asmuo negali būti vaiko tėvas. Tokią aplinkybę paprastai galima įrodyti paskyrus teismo ekspertizę dėl giminystės ryšių patvirtinimo ar paneigimo. Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra konstatavęs, kad tiek tėvystės nustatymui, tiek ir jos nuginkčijimui ekspertizės išvada laikytina pagrindiniu įrodymu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje). Kaip apibendrina G. Chvatovič, šiose bylose svarbiais įrodymais tampa ekspertizių išvados, paremtos grupinių kraujo faktorių tyrimu, o dažniausiai – genominių ekspertizių (DNR tyrimų) išvados, leidžiančios gauti labai patikimus rezultatus ir tiksliai identifikuoti biologinio ryšio patvirtinimo tikimybę (Chvatovič, 2002, p. 39). Tačiau kaip išskiria V. Mikelėnas, praktikoje pasitaiko tam tikrų atvejų, kai giminystės ryšio tarp tėvo ir vaiko buvimas ar jo nebuvimas būna akivaizdus, kai pavyzdžiui, ieškovas

pateikia medikų išvadą, kad jis yra nevaisingas dėl vaikystėje patirtos traumos ir panašiai (Mikelėnas, 2009, p. 39).

Atkreiptinas dėmesys, kad įrodomaisiais faktais, turinčiais reikšmės tėvystei patvirtinti arba paneigti, teismų praktikoje, vadovaujantis Civilinio kodekso 3.148 straipsnio 1 dalies nuostatomis, laikomos tokios aplinkybės kaip – artimi šalių santykiai iki santuokos sudarymo ir po to, bendras vaiko motinos ir spėjamo vaiko tėvo gyvenimas, bendras vaiko auklėjimas ir išlaikymas, įrodymai, kurie patvirtina, kad vyras pripažino tėvystę, *inter alia* ekspertizės atsisakymas, išreikštas spėjamo vaiko tėvo, gali būti įvertintas kaip tėvystės įrodymas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje). Taip pat yra išaiškinta, kad vaiko auklėjimas, kaip įrodomasis faktas, patvirtinantis tėvystę, reiškiasi tuo, kad vaiko tėvas rūpinasi vaiku kaip savu, su juo bendrauja, priima sprendimus dėl vaikai rūpimų dalykų ir kita (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2004 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje). Kaip bus matyti kituose šio darbo skyriuose, naujausia teismų praktika šiam įrodomajam faktui teikia gana svarbią reikšmę, ypatingai pabrėžiant socialinės tėvystės svarbą ir atskleidžiant jos esmę.

Antruoju atveju – kai tėvystė nustatyta pareiškimu dėl tėvystės pripažinimo, jos nuginkijimas galimas tik įrodžius, kad asmuo, įrašytas vaiko tėvu, nėra biologinis to vaiko tėvas, arba kaip aiškina teisės mokslininkai, toks tėvystės nuginkijimas „galimas tik įrodžius, kad asmuo, įrašytas kaip vaiko tėvas, negali toks būti“. Taigi įrodymai, kad asmuo negali būti vaiko tėvas, gali būti ne tik moksliniai (ekspertizių išvados, paneigiančios giminytės ryšį), bet ir kiti įtikinami faktai. Pavyzdžiui, santuoka nutraukta todėl, kad moteris laukėsi kito vyro vaiko ir tai nustatyta teismo sprendimu nutraukti santuoką, ar sutuoktinis iki vaiko pradėjimo išvyko į kitą šalį ir iki pat šiam gimstant nebuvo susitikęs su jo motina ir pan. (Mikelėnas, 2002, p. 288).

Nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje⁴ yra konstatavęs, kad tais atvejais, kai norima nugincyti tėvystę ir reikia įrodyti, kad asmuo nėra vaiko biologinis tėvas, būtina skirti teismo ekspertizę, bei pripažino, jog *DNR ekspertizės išvados laikomos patikimu ir objektyviu moksliniu įrodymu, patvirtinančiu arba paneigiančiu vaiko kilmę iš konkretaus tėvo. Toks įrodymas pripažįstamas turinčiu didesnę įrodomąją galią tėvystės nustatymo byloje, tokiu pripažintinas ir tėvystės nuginkijimo byloje, kai reikalavimą nugincyti pareiškimu patvirtintą tėvystę reiškia biologinis vaiko tėvas* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje). Tačiau tokio pobūdžio byloje neretai tėvystės įrodinėjimo procesas būna apsunkintas, kadangi viena iš

⁴ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-748/2001, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 20 d. nutartis Nr. 3K-3348/2005 ir kt.

šalių atsisako atlikti ekspertizę giminystės ryšiui įrodyti ar paneigti. Be to, ne vienoje byloje⁵ Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra konstatavęs, kad byloje dalyvaujantys asmenys patys sprendžia duoti tyrimus ar ne tokio pobūdžio ekspertizei, kadangi tokia ekspertizė nėra priverstinio pobūdžio, todėl negali pažeisti asmens orumo ir privatumo. Vienoje iš bylų, kasacinis teismas šiuo klausimu išaiškino, jog *nutarties dėl ekspertizės skyrimo priėmimas yra būtinoji teismo medicinos ekspertizės atlikimo sąlyga. Tokio pobūdžio nutartis, nėra savarankiško apskundimo apeliacine tvarka objektas, vadinasi, ji įsiteisėja nuo priėmimo dienos* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje). Kaip įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 18 straipsnyje, teismo procesinio sprendimo įsiteisėjimas suponuoja jo privalomumą, o tai reiškia, kad jo vykdymui užtikrinti gali būti pasitelktos atitinkamos procesinės prievartos priemonės. Vadinasi, tokios nutarties (skirti DNR ekspertizę) priėmimas sudaro prielaidas panaudoti procesinę prievartą prieš vaiko tėvus, veikiančius kaip vaiko atstovai pagal įstatymą ar savo vardu, jeigu vaiko tėvai išreiškia nesutikimą su DNR ekspertizės skyrimu. Kasacinis teismas šioje byloje priėjo išvadą, jog *tokios nutarties priėmimas yra nesuderinamas su konstitucine teise į kūno neliečiamumą ir vientisumą, <...>, todėl teismas neturi teisės tokiais atvejais (vaiko tėvams nesutinkant) skirti ekspertizę biologiniam ryšiui tarp spėjamo tėvo ir vaiko patvirtinti ar paneigti* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje).

Kaip yra išaiškinęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *įvardyta nuostata⁶, pagal kurią ekspertizės atsisakymas gali būti pripažįstamas kaip tėvystės įrodymas, yra įtvirtinta tik tarp tų materialiosios ir proceso teisės nuostatų, kurios išimtinai reglamentuoja tėvystės nustatymo institutą ir bylų dėl tėvystės nustatymo ypatumus, - tokios nuostatos nėra tarp nuostatų, kurios reglamentuoja tėvystės nuginčijimo aspektus* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje). Kaip matyti, vien moksliniais tyrimais nustatyto giminystės ryšio gali nepakakti nuginčyti tėvystę. Kaip bus aptarta kituose šio darbo skyriuose, bus matyti, kad dažnesniu atveju to ir nepakanka. Todėl, kad, kaip toje pačioje nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas cituoja ir ankstesnes nutartis, kuriose buvo išaiškinta, jog *tėvystės nuginčijimas galimas tik esant svariame pagrindu, įvertinus jo galimą poveikį vaiko interesams. Faktas, kad asmuo vaiko gimimo įrašė*

⁵ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-67-969/2019; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-696/2003 ir kt.

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo cituojamojoje byloje kalbama apie Civilinio kodekso 3.148 ir Civilinio proceso kodekso 389 straipsnius, kurie reglamentuoja atsisakymo atlikti DNR ekspertizę pasekmes, kai ekspertizės atsisakymas, išreikštas spėjamo vaiko tėvo, atsižvelgiant į bylos aplinkybes ir kitus įrodymus, gali būti įvertintas kaip tėvystės įrodymas.

įrašytas kaip vaiko tėvas, nėra biologinis vaiko tėvas, yra reikšmingas, tačiau nėra savaime pakankamas pagrindas nugincyti tėvystę visais atvejais, nes teismas vertina ir kitas su prašomais nutraukti šeimos ryšiais susijusias svarbias aplinkybes. Dėl psichologinių priežasčių, prieraišumo vaikas tėvu gali laikyti asmenį, kuris nėra jo biologinis tėvas, o tokiu atveju vaikui svarbesnis emocinis ryšys su asmeniu, kurį jis laiko tėvu, nei kraujo ryšys. Vaiko darnios ir harmoningos raidos požiūriu svarbiau gali būti tai, ką pats vaikas pripažįsta savo tėvu, nei biologinė tėvystė <...> (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi, atsižvelgiant tiek į tarptautines teisės normas, tiek į besikeičiančią visuomenę, šeimos modelius, teismai, nagrinėdami bylas dėl tėvystės nugincijimo, pagrįstai vadovaujasi ne vien ekspertizių išvadomis. Vis didesnė reikšmė teikiama socialiniams tėvystės faktoriams, tai yra į susiklosčiusius tėviškus santykius, asmens, įrašyto vaiko tėvu ir vaiko tarpusavio ryšį, jų požiūrį į vienas kitą bei kitas aplinkybes – akivaizdu, kad padidėjo kitų įrodomųjų faktų dėl tėvystės reikšmė.

2.3 Ieškinio dėl tėvystės nugincijimo senaties terminas

Kaip ieškinio senaties sampratą įtvirtina CPK 1.124 straipsnyje - ieškinio senatis yra įstatymų nustatytas laiko tarpas (terminas), per kurį asmuo gali apginti savo pažeistas teises pareikšdamas ieškinį. Kalbant apie tėvystės nugincijimą, svarbus aspektas yra tai, kad ieškinio pareiškimui dėl tėvystės (motinystės) nugincijimo yra taikomas sutrumpintas vienerių metų senaties terminas (CK 3.152 str. 1 d.). Kaip vienoje iš bylų išaiškino kasacinis teismas, *įstatymas senaties terminą ieškiniui dėl tėvystės nugincijimo pareikšti sieja su aplinkybe, kada asmuo, siekiantis nugincyti tėvystę, sužinojo galimai nesąs vaiko tėvas, tačiau ne su vaiko amžiumi, todėl tėvystės nugincijimo klausimas gali būti sprendžiamas ir pilnamečiam vaikui* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje), taigi, nėra svarbus vaiko amžius, net ir pilnamečio vaiko tėvystės nugincijimui taip pat taikoma sutrumpinta senatis. Toks trumpas (pagal bendrąją taisyklę ieškinio senaties terminas yra dešimt metų - CK 1.125 str. 1 d.) senaties terminas nustatytas siekiant apsaugoti vaiko interesus ir užtikrinti jo statuso apibrėžtumą, kadangi tėvystės nugincijimas yra socialiai itin jautrus klausimas, susijęs su vaiku, jo identiteto klausimu, *inter alia* tarp vaiko ir vaiko tėvų (nebūtinai biologinių) susiformuoja tamprūs socialiniai, psichologiniai ryšiai, todėl ilgesnis senaties terminas neužtikrintų vaiko interesų turėti tėvus ir visas kitas iš to išplaukiančias teises (išlaikymas, auklėjimas ir kt.).

Kaip įtvirtinta CK 3.152 straipsnyje, ieškinio senaties terminas tėvystės nugincijimo

bylose gali būti skaičiuojamas nuo tada kai asmuo *pirma*, sužinojo apie ginčijamus duomenis, įrašytus vaiko gimimo įrašė, arba *antra*, paaiškėjo aplinkybių, duodančių pagrindą teigti, kad duomenys neatitinka tikrovės. V. Mikelėnas doktrinoje pažymi tai, kad senaties termino tėvystei nuginčyti pradžia siejama su asmens, siekiančio nuginčyti savo tėvystę, sužinojimu apie ginčijamus duomenis, o ne su turėjimu tai sužinoti (Mikelėnas, 2002, p. 96). Pavyzdžiui, sutuoktinis visą laiką manė, kad jis yra biologinis santuokoje gimusio vaiko tėvas, tačiau kivirčo metu sutuoktinė pranešė, kad vaiko tėvas yra kitas vyras, atlikus DNR tyrimą, tokia aplinkybė patvirtinama. Šiuo atveju senaties terminas skaičiuojamas nuo tos dienos, kai sutuoktinė informavo savo vyrą, jog jis nėra jų vaiko tėvas. Kitas pavyzdys, kai asmuo sužino, jog jis yra nevaisingas nuo gimimo, todėl nėra jokių galimybių būti vaiko, kurį augina, biologiniu tėvu. Pastaruoju atveju senaties terminas bus skaičiuojamas nuo tos dienos, kai asmuo sužinojo apie savo nevaisingumą.

Kaip išaiškinta dažnai teismų cituojamojoje kasacinio teismo byloje, *ieškinio senaties kreiptis į teismą dėl tėvystės nuginčijimo termino pradžia nustatyti būtina įvertinti visas bylai reikšmingas faktines aplinkybes bei atsižvelgti į tėvystės nuginčijimo instituto paskirtį* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje).

Kitas svarbus aspektas, kalbant apie senaties terminą tėvystės nuginčijimo bylose yra tas, kad šio pobūdžio bylose senaties terminas yra nenaikinamasis, o tai reiškia, jog nustačius reikšmingas aplinkybes, jis gali būti atnaujinamas. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl senaties termino atnaujinimo pagrįstumo, kasacinis teismas, išaiškino, jog *įvertinus visas aplinkybes ir nustačius esminį vaiko interesą – žinoti savo kilmę, senaties terminas tėvystės nuginčijimui laikomas pagrįstai atnaujintu* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje), tačiau konstatavus susiformavusį glaudų ryšį tarp vaiko ir tėvo bei socialinę tėvystę, pabrėžiama, kad tėvystės nuginčijimas neatitiks vaiko interesų, todėl praleistas senaties terminas nėra atnaujinamas (Kauno apygardos teismo 2010 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi, apibendrinus, galima teigti, kad ginčai dėl senaties termino pradžios kyla gana neretai. Teismai taip pat dažnai dėl termino pradžios klysta, nes netinkamai įvertina ar apskritai neįvertina visų reikšmingų bylos faktinių aplinkybių. *Inter alia*, taip pat galima teigti, kad asmenys taip pat labai dažnai savo teises gina neoperatyviai, net ir žinodami ar įtardami, jog galimai nėra biologinis vaiko tėvas, nesiekia laiku nuginčyti savo tėvystės.

2.4 Psichologo dalyvavimas nagrinėjant bylas dėl tėvystės nugincijimo

Kaip jau minėta, tėvystės nugincijimo bylos yra ypatingai jautrios, kadangi jose sprendžiama kaip iki šiol gyvenęs vaikas gyvens toliau – su tuo pačiu faktiniu (socialiniu) tėvu, su kuriuo gyveno, bendravo, manydamas, kad tai jo tėtis (tėvų skyrybų atveju), ar su savo biologiniu tėvu, kurį iki tol laikė tik „dėde“ ar apskritai nepažinojo.

Nuo 2018 m. liepos 1 d. įsigaliojus LR Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimams, pagal 186 straipsnį, psichologo dalyvavimas apklausiant nepilnamečius nukentėjusiuosius ar liudytojus tapo privalomas (Baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). Jei nepilnametis yra įtariamasis, ikiteisminio tyrimo pareigūnas pats sprendžia, ar į apklausą kviestis psichologą. Civiliniame procese tokios nuostatos nėra, tačiau psichologai gana dažnai pasitelkiami, siekiant sužinoti vaiko nuomonę jį liečiančiais klausimais. Būtinybę išklausti vaiką, atsižvelgiant į jo brandos ir supratimo lygį, bei tinkamai atsižvelgti į jo nuomonę reglamentuoja 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Psichologo dalyvavimas tokioje apklausoje ypatingai svarbus, kai byloje sprendžiami klausimai susiję su mažamečiu vaiku, tačiau specialisto žinios nemažiau reikalingos ir apklausiant vyresnį vaiką, siekiant sukelti jam kuo mažiau nemalonių pojūčių, neišgąsdinti bei suprasti, ar vaikas ir jo išreikšta nuomonė nėra paveikti suaugusiųjų.

Kaip apibendrina N. Grigutyte, civiliniame procese psichologai kviečiami nustatyti, ar vaikas sugeba išreikšti savo nuomonę dėl nuolatinės globos ar rūpybos nustatymo, globėjo ar rūpintojo skyrimo, įvaikinimo, ir išreikštai vaiko nuomonei išaiškinti. Psichologas taip pat gali būti kviečiamas <...> prireikus nustatyti nepilnamečio fizinio, dorovinio, dvasinio, psichinio išsivystymo lygį (Grigutyte, 2011, p. 5).

Kaip savo straipsnyje mokslinę literatūrą cituoja N. Grigutyte, kalbant apie dalyvaujančio teisiniuose procesuose psichologo kompetencijas, psichologas turi ne tik laikytis profesinės etikos, naudoti tinkamą metodologiją, integruoti informaciją iš įvairių šaltinių formuodamas savo nuomonę, žinoti su psichologiniais klausimais susijusius tyrimus ir priimdamas sprendimus naudotis jų rezultatais, gebėti parengti objektyvią ir visus duomenis atspindinčią išvadą raštu, bet ir turėti teisinės sistemos žinių (Grigutyte, 2011, p. 13).

Tyrimai rodo, jog net ir labai maži vaikai turi savo nuomonę, nors žodžiais išreikšti jos dar negali. Todėl, siekiant įgyvendinti Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnį, reikalaujama, kad būtų pripažintos ir neverbalinės formos, įskaitant žaidimus, kūno kalbą, veido išraiškas, piešimą ar tapybą, kuriomis savo nuomonę, sprendimus ir pageidavimus gali pademonstruoti ir labai maži vaikai (Jonynienė, Martinavičiūtė, 2014, p. 4). Kaip tame

pačiame straipsnyje pabrėžia autorės, teisė būti išklausytam yra vaiko teisė, o ne pareiga, todėl jis negali būti verčiamas išsakyti savo nuomonę, jei to nenori.

Psichologai vaikų apklausose baudžiamajame procese naudoja daugiau įvairių metodų, o civiliniame procese yra naudojami keletas pagrindinių metodų, tokių kaip stebėjimas, pusiau struktūruotas pokalbis, projekcinė metodika. Šiuos metodus, pavyzdžiui, specialistas psichologas naudojo ir apklausiant keturmetį vaiką byloje⁷, kuri bus išsamiau aptarta kitame skyriuje, kalbant apie vaiko nuomonės kriterijų - vieną iš penkių kriterijų, į kuriuos turi atsižvelgti teismas, sprendamas, kuriai tėvystei – socialinei ar biologinei - teiktinas prioritetas. Tikslinga šiuos metodus aptarti išsamiau.

Stebėjimo metodas. Stebėdamas tyrinėtojas konstatuoja (fiksuoja) žmogaus išorinio elgesio faktus, kurie padeda nustatyti ir paaiškinti psichikos reiškinių ypatumus. <...> Moksliniu tyrimu galima laikyti tik sistemingą stebėjimą, kuris turi aiškų tikslą ir vykdomas pagal iš anksto sudarytą planą (Lapė, Navikas, 2003, p. 9).

Pusiau struktūruotas interviu (pokalbis). Taikant pusiau struktūruotą interviu, sudaromi nukreipiamieji klausimai, o interviu eigoje užduodami papildomi, kurie suteikia galimybę sužinoti daugiau informacijos interviu eigoje. Pusiau struktūruotas interviu tyrėjui nesudaro jokių rėmų, jis interviu eigoje gali pats spręsti, kokia linkme jį pasukti (Gaižauskienė, Valavičienė, 2016).

Projekcinė metodika. Asmeniui duodama užduotis piešti – kartais kažką konkretaus (pvz., namą, medį, žmogų), kartais leidžiama piešti ką tik pats asmuo nori. Analizuodamas piešinį, psichologas gali daryti tam tikras išvadas. Pavyzdžiui, specialistas kreipia dėmesį į linijų formą: užbaigtos, tikslios linijos rodo aukštą psichinę energiją, pasitikėjimą savimi; trūkinėjanti, štrichuota linija rodo nerimą, nepasitikėjimą savimi; netikslios, nesujungiamos – pusiausvyros, emocijų kontrolės nebuvimą. Taip pat svarbus ir linijos spaudimas: kai jis yra labai stiprus, rodo labai aukštą nerimo, agresyvumo lygį, išgyvenamą įtampą; kai labai silpnas – maža energija, išsekimas, depresijos požymiai, bejėgiškumas, silpnumas. Autoriai taip pat išskiria ir figūros dydžio svarbą – jei figūra užima visą lapą nuo viršaus iki apačios, ją nupiešusi asmenybė yra labai pasitikinti savimi, tačiau tai gali būti susiję su nesaugumu, aukštu ar nestabiliu savęs vertinimu; jei figūra yra labai maža (2 – 3 cm), tai rodo vietos sau neturėjimą, žemą savęs vertinimą, aukštą nerimo lygį, emocinę priklausomybę. Taip pat kreipiamas dėmesys į figūros išsidėstymą lape, proporcijas žmogaus piešinyje

⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-387-916/2020, kuria klausimas dėl tėvystės nuginčijimo grąžintas iš naujo spręsti apeliacine tvarka Šiaulių apygardos teismui, kuris 2020 m. gruodžio 28 d. civilinėje byloje Nr. e2A-772-883/2020, psichologo pokalbiai apklausus vaiką, atsižvelgęs į jo nuomonę, panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą ir priėmė naują sprendimą – tenkino ieškovo ieškinį ir nuginčijo jo tėvystę vaiko atžvilgiu.

(Vengeris *et. al.*, 2007).

Taigi, minėtoje byloje psichologas, pasitelkęs aptartus metodus, pateikė išvadą, jog *mergaitė buvo drąsi, smalsi, domėjosi <...> aplinka ir žaislais, <...> lengvai atsiskyrė nuo ją atlydėjusios močiutės, <...> vyravo teigiamos emocijos (stebėjimas – aut. past.). Paprašius papasakoti apie save (pusiau struktūrizuotas pokalbis – aut. past.), mergaitė įvardijo miestelį, kuriame gyvena, nurodė, kad gyvena su seneliu ir močiute, nurodė veiklas, kuriomis užsiima su seneliais, kad turi savo kambarį, <...> kūrė ateities planus ir sugebėjo juos įvardyti (su seneliais važiuos prie jūros, važiuos pirkti naujų batų). Džiugiai sutiko nupiešti šeimą (projekcinė metodika – aut. past.), šviesiomis ryškiomis spalvomis pavaizdavo močiutę, senelį, save šalia senelio. <...> Pasiteiravus, kokie žmonės, be senelių, dar yra svarbūs mergaitės gyvenime, mergaitė įvardijo mamą ir tėtį. <...> Mergaitė nurodė, kad tėtį atsimena, tačiau bendras emocinis fonas neigiamas, mergaitė savo tėtį charakterizuoja neigiamai, tvirtina, kad nenorėtų jo pamatyti <...>, nerodė jokios iniciatyvos tolimesniam bendravimui (Šiaulių apygardos teismo 2020 m. gruodžio 28 d. civilinėje byloje).*

Taigi, šios bylos pavyzdys iliustruoja, kaip praktikoje naudojamosi psichologų specialiomis žiniomis, kurios padeda išklaudyti net ir labai mažą vaiką, suprasti jo nuomonę, o kaip bus matyti kalbant apie vaiko nuomonės kriterijaus svarbą, šioje byloje būtent vaiko nuomonė ir buvo lemiamą, sprendžiant dėl faktinio (socialinio) tėvo tėvystės nuginkėjimo. Todėl darytina išvada, jog psichologai teismuose yra labai reikalingi ne tik sprendžiant baudžiamąsias bylas, bet ir civilines, kadangi jų pateikta išvada po vaiko apklausos gali būti vienas iš galutinį teismo sprendimą lemiančių įrodymų.

2.5 Bylų nagrinėjimo ypatumai, kai ginčijamas įvaikinimas

Socialinės ir biologinės tėvystės „sandūra“ vyksta ne tik kai tėvas manė auginęs savo vaiką, o pasirodė, jog biologinis tėvas yra visai kitas asmuo, bet ir, pavyzdžiui, kai vaikas didelę dalį savo gyvenimo yra globojamas globėjų ir biologiniai tėvai siekia susigrąžinti vaiką. Tačiau tokios bylos nėra susijusios su tėvystės nuginkėjimu. Su nagrinėjama tėvystės nuginkėjimo tema yra susijusios bylos, kurias iškelia biologiniai tėvai siekdami nugincyti įvaikinimą. CK 3.227 straipsnis įtvirtina įvaikinimo pasekmes – įvaikinimu panaikinamos biologinių tėvų ir vaikų tarpusavio asmeninės ir turtinės teisės bei pareigos ir šios pareigos sukuriama tėviams ir įvaikiams bei jų palikuoniams, o tai visiškai prilyginama giminystei pagal kilmę. Tai reiškia, kad įvaikinimas panaikina bet kokius vaiko ryšius su biologiniais

tėvais ir sukuria naujus teisinius santykius su įtėviais. Tuo pačiu formuojasi socialinė tėvystė, kadangi tarp įtėvių ir vaiko nėra biologinio ryšio.

Lietuvoje kasacinio teismo praktikoje tokių bylų kol kas nėra buvę, tačiau EŽTT bylas, kai biologinis tėvas ginčija vaiko įvaikinimą, nagrinėja pakankamai dažnai.

Pavyzdžiui, EŽTT nagrinėtoje byloje *Uzbyatkov prieš Rusiją*, pareiškėjui, Uzbekistano piliečiui, ir jo sugyventinei gimė penki vaikai, tačiau jų gimimo dokumentuose buvo įrašyta tik motina, o prie tėvo duomenų buvo įrašytas brūkšnys. Taip buvo padaryta, nes, kaip teigė pareiškėjas, jis nelegaliai gyveno Rusijoje ir neturėjo dokumentų. Pareiškėjui buvo pareikšti kaltinimai vagyste ir buvo paskirtas kardomasis kalinimas, tačiau po kelių mėnesių kaltinimai buvo panaikinti. Kol tėvas buvo kalinamas, mirė vaikų motina, ir vaikų dokumentuose nesant įrašyto tėvo, vaikai pripažinti našlaičiais ir buvo perkelti į globos namus. Jauniausioji dukra dėl per mažo amžiaus buvo atskirta nuo brolių ir seserų ir buvo apgyvendinta kūdikių namuose. Sužinojęs apie vaikų motinos mirtį, pareiškėjas, dar būdamas kalinimo įstaigoje, ėmėsi veiksmų, siekdamas pripažinti savo tėvystę vaikų atžvilgiu. Tuo tarpu, mažiausiąją dukrą ėmė globoti globėjai, kurie greitai pateikė prašymą ją įvaikinti. Nacionalinis teismas tokį prašymą tenkino, sprendimas nebuvo apskūstas ir įsiteisėjo. Po kelių mėnesių teismas nustatė pareiškėjo tėvystę keturiems vyresniesiems vaikams, kurie buvo grąžinti jam auginti. Nagrinėjant šią bylą, pareiškėjas sužinojo, kad jauniausioji dukra buvo įvaikinta, todėl prašymą dėl tėvystės nustatymo papildė prašymu panaikinti nutartį dėl įvaikinimo. Nacionaliniai Rusijos teismai, remdamiesi vaiko interesais, o konkrečiai tuo, jog vaikas jau daugiau nei pusantrų metų gyvena su įtėviais, tarp jų yra susiformavęs glaudus emocinis ryšys, įtėvių namuose yra palankios sąlygos vaikui augti, nutarė atmesti pareiškėjo prašymą. EŽTT šioje byloje konstatavo Europos Žmogaus Teisių Konvencijos (toliau -EŽTK) 8 straipsnio pažeidimą, kadangi valstybės institucijos neskyrė pakankamai laiko išsiaiškinti, ar nėra jokių kitų galimybių mergaitėi nebūti atskirtai nuo savo brolių ir seserų, ar neturi kitų artimų giminaičių, galinčių ją globoti, be to, sprendimas dėl įvaikinimo buvo priimtas per penkis mėnesius nuo motinos mirties, kas yra labai trumpas laiko tarpas. *Inter alia*, atskirame procese nacionalinės institucijos nenustatė jokių kliūčių pareiškėjo tėvystei pripažinti kitų keturių jo vaikų atžvilgiu ir grąžinti juos jo priežiūrai, o vienintelė atsisakymo pripažinti pareiškėjo tėvystę mergaitės atžvilgiu iš esmės buvo aplinkybė, jog ji jau buvo įvaikinta. Taigi, teismas konstatavo, jog valstybės institucijos yra atsakingos už šeimos iširimo situaciją, todėl priimdamos sprendimus dėl vaiko įvaikinimo jos negalėjo remtis ryšių tarp tėvo ir vaikų nebuvimu (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. spalio 12 d. sprendimas).

Kitoje nagrinėtoje byloje EŽTT nustatė ypatingas aplinkybes, lėmusias tai, jog dviejų

mažamečių vaikų atskyrimas nuo tėvų ir leidimas juos įvaikinti nepažeidė EŽTK 8 straipsnio. Irako piliečiai po santuokos sudarymo persikėlė gyventi į Norvegiją, kur susilaukė dviejų dukrų. Tėvas smurtavo prieš vaikų motiną, todėl ji su vaikais keletą kartų buvo apgyvendintos krizių centruose, tačiau vėl grįždavo pas smurtaujančią vyrą. Dėl šios priežasties, vaikai buvo paimti iš tėvų ir apgyvendinti globos namuose. Vieno iš susitikimų su motina metu, į susitikimų patalpą įsiveržę vyrai sužalojo motiną ir pagrobė vaikus, kurie vėliau buvo rasti su tėvu, kuris pripažino, kad suorganizavo vaikų pagrobimą. Po šių įvykių valstybinės institucijos priėmė sprendimą nebeleisti tėvams susitikti su vaikais, nepaisant to, jog motina atskirai nuo vyro galėtų tinkamai prižiūrėti ir auginti vaikus, tačiau nėra garantijų, jog būdami su motina vaikai bus apsaugoti nuo smurtaujančio tėvo. Dar po metų teismas leido vaikus įvaikinti. Vaikų motina skundė šį sprendimą aukštesnės instancijos teismui, tačiau sprendimas liko toks pat – dėl didelės grėsmės vaikų sveikatai ir gyvybei, net ir mamai sugebant auginti vaikus, jie negali būti gražinti motinai, kadangi tėvas galėtų juos rasti per ją. Be kita ko, vaikai taip pat bijojo tiek tėvo, tiek motinos, stengėsi nepertraukiamai būti kuo arčiau įtėvių, o tai rodo, jog tarp vaikų ir įtėvių yra susiformavęs emocinis ryšys, vaikai juos laikė savo tėvais ir jų atskyrimas gali padaryti jiems didelę žalą. EŽTT vertindamas bylos aplinkybes, konstatavo, kad *prabėgus daug laiko nuo vaiko globos pradžios, vaiko interesus, kad jo faktinė šeimyninė padėtis vėl nepasikeistų, gali būti svarbesnis už tėvų interesus, kad jų šeima susijungtų*. Be to, teismas sutiko su Norvegijos nacionalinio teismo išvada, kad *įvaikinimas suteikė daugiau pranašumų palyginti su apgyvendinimu nuolatiniuose globos namuose, ypač dėl didesnio saugumo tiek vaikams, tiek ir jų globėjams*. <...> *Taigi, vaikų teisinių ryšių su pareiškėja (vaikų motina – aut. past.) pakeitimas teisiniais ryšiais su įtėviais padėjo sustiprinti jų de facto šeimos ryšius*. Taigi, teismas padarė išvadą, kad atsižvelgus į ypatingas bylos aplinkybes, tėvų valdžios atėmimas ir leidimas įvaikinti buvo motyvuotas geriausiais vaikų interesais, todėl tai nebuvo neproporcingas kišimasis į pareiškėjos teisę į šeimyninio gyvenimo gerbimą, kaip tai įtvirtinta Konvencijos 8 straipsnyje (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. balandžio 26 d. sprendimas).

Apibendrinant, nors ir deklaruojama, jog svarbiausias tikslas yra suvienyti tėvus su savo vaikais, ir vienose bylose EŽTT konstatuoja teisės į šeimyninio gyvenimo gerbimą pažeidimus, o kitose, atsižvelgus į bylos aplinkybes, toks kišimasis gali būti pateisinamas.

3. KRITERIJŲ, KURIAIS REMIANTIS SUTEIKIAMA PIRMENYBĖ VIENAI IŠ TĖVYSTĖS RŪŠIŲ, TAIKYMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Teismai, nagrinėdami bylas dėl tėvystės nuginkijimo, kaip yra išaiškinęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas⁸, turi remtis tam tikrais kriterijais, į kuriuos atsižvelgus teikiama pirmenybė vienai ar kitai tėvystės rūšiai, tai yra socialinei arba biologinei tėvystei. Šie kriterijai yra emocinis, socialinis ryšys tarp vaiko ir tėvo, vaiko amžius, vaiko nuomonė, galimybė nustatyti biologinį tėvą bei teisinio tėvo veiksmai. Tikslinga šiuos kriterijus išanalizuoti išsamiau, pasitelkiant konkrečių teismų nagrinėtų bylų pavyzdžius.

Pagrindinis ir lemiamas kriterijus, minimas praktiškai visose teismų nutartyse yra *vaiko interesai*. Į šią sąvoką telpa daug aspektų ir vaiko teisių, tokių kaip teisė žinoti savo kilmę, teisė žinoti ir turėti tėvus, teisė būti išklausytam, sprendžiant visus jį liečiančius klausimus, teisė į išlaikymą ir panašiai. Kaip apžvalgoje „Civilinių bylų skyriaus praktika: vaiko teisėtų interesų gynimas“ (toliau – LAT praktikos apžvalga dėl vaiko interesų gynimo) apibendrinio kasacinis teismas, *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 straipsnyje yra nustatyta, kad imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, <...>, svarbiausia – vaiko interesai. Nustatant, kas yra geriausia vaikui, konvencija siūlo vadovautis bendraisiais principais – nediskriminacijos, vaiko teisės gyventi ir sveikai vystytis, būtinumo, jei tai įmanoma, išklausyti vaiko nuomonę* (LAT praktikos apžvalga dėl vaiko interesų gynimo, 2021). Čia taip pat reikšmingas ir Lietuvos Konstitucinio Teismo išaiškinimas, jog *vaikystė <...> ypač saugoma ir puoselėjama konstitucinė vertybė atsižvelgiant į tai, kad vaikystė yra ypatingas žmogaus gyvenimo laikotarpis, kuriuo vyksta asmenybės formavimasis, susijęs su fizine, protine ir socialine branda, <...> konstitucinis vaiko interesų pirmumo imperatyvas suponuoja valstybės pareigą užtikrinti, kad tiek priimant teisės aktus, tiek juos taikant ir sprendžiant kitus su vaiku susijusius klausimus, būtų atsižvelgiama pirmiausia į vaiko interesus ir nebūtų sudaroma prielaidų juos pažeisti* (Lietuvos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 8 d. nutarimas).

3.1 Emocinis ryšys tarp vaiko ir tėvo

Pirmasis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išskirtas ir teismų praktikoje laikomas vienu svarbiausių, yra *susiformavęs emocinis, socialinis vaiko ir teisinio tėvo, siekiančio nuginkyti tėvystę, ryšys, paneigiantis biologinės tėvystės svarbą vaiko interesų kontekste* (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2021 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje). Visose

⁸ Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2021 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-111-1075/2021.

bylose, tiek žemesnių instancijų teismai, tiek kasacinis teismas, tiek ir EŽTT, nagrinėja vaiko ir teisinio tėvo, norinčio nugincyti savo tėvystę tarpusavio ryšį, sukuriama gyvenant kartu, leidžiant laiką, pramogaujant ir panašiai. Be to, *tėvystė yra socialinis tėvo ryšys su vaiku, kuris reiškia socialinį ir teisinį vaiko ir tėvo ryšio pripažinimą, todėl nagrinėjant klausimą dėl tėvystės nugincijimo kiekvienu atveju svarbu nustatyti, kokie yra susiklostę santykiai tarp vaiko ir tėvo. Atkreiptinas dėmesys, kad svarbu įvertinti ne tik vaiko santykį su tėvu, bet ir tėvo santykį su vaiku, jo požiūrį į jį* (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2019 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje).

Pavyzdžiui, nagrinėdamas bylą, kurioje vaiko tėvas, pripažinęs tėvystę pareiškimu, siekė nugincyti savo tėvystę, kasacinis teismas išaiškino, kad *tėvystė yra ilgalaikis nuolat kuriamas abipusis tėvo (motinos) ir vaiko ryšys, todėl tuo atveju, jei asmuo dėl vienokių ar kitokių priežasčių ketino tapti tėvu, esant pakankamo pagrindo abejoti savo biologine tėvyste, teismai turi teisę riboti tokio asmens teisę nugincyti tėvystę, siekdami išlaikyti vaikui saugų ir stabilų santykį* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje). Dar vienoje savo nutartyje, kasacinis teismas išaiškino vaiko ir tėvų kuriamo ryšio sąveiką su vaiko teise žinoti savo biologinę kilmę: *svarbiausia yra tinkamai nustatyti vaiko interesų turinį, nes nuo to gali kisti ginamų teisių pusiausvyra. Vaiko teisė žinoti savo tėvus, kurti su jais ryšį ir jį išsaugoti yra pamatinė vaiko asmenybės vystymuisi, tačiau ryšys yra dviejų asmenų sąveika, o kalbant apie vaiko ir tėvų ryšį, iniciatyva kurti ir palaikyti ryšį pirmiausia tenka tėvui ir motinai, o ne vaikui* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje). Tai reiškia, kad kol vaikas yra mažametis atsakomybė dėl kuriamo ryšio su vaiku tenka jo tėvams. Vaikui augant, auga ir jo iniciatyvos kurti ryšį su tėvais poreikis, ir tam tikru momentu atsiranda pusiausvyra, kuri reiškia, kad abi pusės (tiek tėvai, tiek vaikas) tampa vienodai atsakingi už tarpusavio ryšio puoselėjimą.

Toje pačioje nutartyje, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat konstatavo labai svarbų aspektą, kad *vaiko šeimą gali sudaryti ir kiti asmenys nei biologiniai vaiko tėvai, pavyzdžiui, vaiko patėvis, pamotė, vaiko seneliai, globėjai ir pan.* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, bet kokie suaugę asmenys, kurie rūpinasi vaiku, yra užmezgę su juo emocinį kontaktą ir kasdien juo rūpinasi yra jo šeima. Todėl neretai asmenys, kurie nėra susiję kraujo ryšiais su vaiku, jam būna psichologiškai artimesni, nei biologiniai tėvai.

Pavyzdžiui, EŽTT nagrinėjo bylą, kurioje biologinis tėvas, išsiskyręs su vaiko motina kai vaikui buvo dveji metai, septynerius paskesnius metus visiškai nebendravo su vaiku, teigdamas, kad savanoriškai pasitraukė iš vaiko gyvenimo, norėdamas leisti vaikui

adaptuotis šeimoje su naujuoju motinos sutuoktiniu. Be kita ko, bylos procesas pradėtas tada, kai motina kreipėsi dėl biologinio tėvo valdžios apribojimo, kad jos sutuoktinis galėtų vaiką įsivaikinti. Byloje konstatuota, jog vaikas, nors ir žinojo, kad turi „kitą“ tėvą, savo tėvu laikė motinos sutuoktinį ir jautėsi jų šeimos dalimi kartu su jų bendru sūnumi, biologinio savo tėvo nepažįsta ir jo bijo. Teismas negalėjo suprasti, kodėl toks „adaptacijos“ laikotarpis turėjo trukti net septynerius metus ir norą bendrauti su vaiku biologinis tėvas išreiškia tik tada, kai vaiko motina kreipėsi dėl tėvų valdžios apribojimo. Byloje nustatyta, kad vaikas savo tėvu laiko motinos sutuoktinį ir būtent dėl biologinio tėvo neveikimo nutrūko jo ir sūnaus ryšiai: pastarasis nemokėjo išlaikymo, nesistengė susitikti su sūnumi, nedalyvavo jo auklėjime, nesekė jo ugdymo (-si) proceso, nesidomėjo vaiko sveikata. Visus šiuos tėvų valdžios veiksmus visą laiką atliko motinos sutuoktinis, kuris, apribojus tėvų valdžią biologiniam tėvui, vaiką įsivaikino. Taigi, teismas konstatavo, kad nebuvo pažeistas Europos žmogaus teisių konvencijos (toliau – EŽTK) 8 straipsnis, kuris numato kiekvieno žmogaus pagarbą jo asmeniniam ir šeimos gyvenimui. Toks sprendimas reiškia, jog teismas konstatavo socialinės (faktinės) tėvystės pirmenybę, lyginant su biologine (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. birželio 30 d. sprendimas). Pabrėžtina, kad šioje byloje buvo ir dvi prieštaraujančios atskirosios nuomonės⁹.

Kitoje byloje, EŽTT nustatė EŽTK 8 straipsnio pažeidimą, kurioje konstatavo, kad Bulgarijos teismai ir valstybinės institucijos pažeidė vyro, laikančio save biologiniu vaiko tėvu, teisę nustatyti savo tėvystę. Šioje byloje septynerius metus vaiko gimimo įrašė buvo įrašyta tik motina. Biologiniu vaiko tėvu save laikantis pareiškėjas kreipėsi į teismą dėl jo tėvystės nustatymo po to, kai sužinojo, jog vaiko motinos naujasis sutuoktinis pareiškimu pripažino savo tėvystę ir pateikė prašymą dėl vaiko įsivaikinimo pagal Bulgarijos teisės aktus. Biologinio tėvo ieškinys buvo atmestas, argumentuojant tuo, kad vaiko tėvystė jau pripažinta kito vyro pareiškimu ir pareiškėjas neturi teisės ginčyti kito vyro padaryto tėvystės pripažinimo. Pareiškėjas teigė, kad su vaiku palaikė nuolatinius ryšius, o pripažinti savo tėvystę delsė tik dėl to, kad bijojo, jog vaiko motina neleis jam matytis su vaiku. Bulgarijos valstybinė institucija, ginanti vaiko teises, atsiliepime nurodė, jog vaikas gyvena

⁹ EŽTT Teisėjas Serghides savo prieštaraujančiojoje nuomonėje kritiškai vertino teisėjų kolegijos sprendimą, teigdamas, kad *kai yra vilties, kad tėvų ir vaikų santykiai gali būti atkurti, institucijos turi jiems padėti, o ne nutraukti juos visiškai ir visam laikui, kaip padarė šiuo atveju*. Be to, šiuo atveju nebuvo jokios realios grėsmės vaiko gerovei, nenustatyta, kad biologinis tėvas būtų netinkamas auginti vaikus ar kad jis kada nors padarė kokią nors žalą savo sūnui. Taigi, šiuo atveju, suteikus galimybę biologiniam tėvui atkurti ryšį su sūnumi nebūtų padarius neigiamos įtakos sūnaus ryšiams su faktine šeima, priešingai – tik būtų suteikta galimybė kažką įgyti, o ne prarasti.

Teisėjas Schembri Orland prieštaraujančiojoje nuomonėje nebuvo toks kategoriškas, tačiau taip pat neįžvelgė grėsmės vaikui ir jo faktinei šeimai, jeigu tėvystė būtų buvusi palikta ir tėvų valdžia biologiniam tėvui nebūtų apribota.

su motina ir jos sutuoktiniu, kuris yra teisėtas vaiko tėvas, ir toks ginčas prieštarauja vaiko interesams ir bylos nagrinėjimo metu galiojė Bulgarijos įstatymai nenumatė galimybės asmeniui, manančiam, kad jis yra biologinis vaiko tėvas (ar bet kokiam kitam asmeniui), ginčyti pareiškimu pripažintą tėvystės ryšį. Visos Bulgarijos teismų instancijos priėmė analogiškus sprendimus, kurie neleido biologiniu vaiko tėvu save laikančiam pareiškėjui siekti nustatyti savo tėvystę, tuo pačiu nuginčijant vaiko motinos sutuoktinio pripažintą tėvystę. Tačiau EŽTT pateikė savo vertinimą, jog nors ir pareiškėjas yra iš dalies atsakingas už situaciją, kurią jis skundžia, nes keletą metų nepripažino savo tėvystės. Tačiau EŽTK 8 straipsnis reikalauja, kad biologiniam tėvui nebūtų visiškai užkirstas kelias nustatyti savo tėvystę ir tokiu būdu jis būtų pašalinamas iš vaiko gyvenimo, nebent tam yra svarių priežasčių, susijusių su vaiko interesais. Be to, galimybė pripažinti tėvystę nėra ribojama jokiais terminais ir pripažinimas gali būti atliktas bet kuriuo metu, kol vaikas neturi kitos tėvystės (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. spalio 13 d. sprendimas).

Taigi, jeigu tarp vyro, kuris nėra vaiko biologinis tėvas, ir vaiko yra susiformavęs glaudus tarpusavio ryšys, vaikas jį laiko savo tėvu, tokiai socialinei tėvystei gali būti teikiamas prioritetas prieš biologinę tiesą, kadangi svarbesni tampa vaiko interesai.

3.2 Vaiko amžius

Antrasis kasacinio teismo išskirtas kriterijus, akcentuotinas nagrinėjant bylas dėl tėvystės nuginčijimo, yra *vaiko amžius* (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2021 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje). Šio kriterijaus svarba argumentuojama tuo, kad kuo vyresnis vaikas, tuo stipresnis būna tėvystės pagrindu susiformavęs ryšys tarp jo ir tėvo (šiuo atveju dažniausiai socialinio (faktinio) tėvo).

Pavyzdžiui, vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtoje byloje, mirus vaiko mamai, biologinis tėvas kreipėsi į teismą dėl vaiko grąžinimo jam iš motinos sutuoktinio, su kuriuo vaikas gyveno pastaruosius ketverius metus (bylos nagrinėjimo metu vaikui buvo 8 metai). Socialinis tėvas su ieškiniu nesutiko ir prašė vaiko globą paskirti jam, argumentuodamas tuo, kad jis su vaiku ir jo motina (sutuoktine) gyveno kaip šeima, vaiku rūpinosi kaip savo, domėjosi jo sveikata, ugdymu ir jį išlaikė, tuo tarpu ieškovas su vaiku bendravo epizodiškai, neteikė išlaikymo, vaikas nepažįsta biologinio tėvo sugyventinės, be kita ko, jie turi dar keturis vaikus, kuriuos privalo išlaikyti. Šį prašymą palaikė ir mirusios vaiko motinos mama (vaiko senelė). Remdamiesi vaiko amžiumi, susiformavusiais glaudžiais ryšiais tarp vaiko ir patėvio, teismai paliko globą socialiniam tėvui, o kasacinis teismas grąžino bylą nagrinėti apeliacinės instancijos teismui iš naujo, įpareigodamas išnagrinėti klausimą dėl tėvų valdžios apribojimo vaiko tėvui, kuris nebuvo išspręstas

ankstesniu sprendimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje).

Dar vienoje byloje, kasacinis teismas sprendė klausimą dėl tėvystės nuginkijimo pilnamečiam vaikui. Vaikas, būdamas pilnamečiu, kreipėsi į teismą dėl išlaikymo priteisimo iki studijų baigimo dienos. Atsakovas pateikė priešiškinį, prašydamas nugincyti jo tėvystę bei panaikinti ieškovo gimimo liudijime duomenis apie atsakovą. Iki ieškinio teisme padavimo dienos, atsakovas manė, kad ieškovas yra jo vaikas, nutraukus santuoką su ieškovo motina, atsakovas reguliariai teikė išlaikymą, jų tarpusavio santykiai visada buvo geri, tačiau pastaruosius dvejus metus ieškovas nebebendruoja su atsakovu. Tik gavus ieškinį ir paskambinus vaiko motinai apie tai pranešti, pastaroji atsakovą informavo, kad jis nėra ieškovo biologinis tėvas, ką vėliau patvirtino ir atliktas DNR testas. Tiek pirmos instancijos, tiek apeliacinės instancijos teismai, remdamiesi kasacinio teismo išaiškinimais, didesniu gėriu ir vertybe pripažino daugybę metų natūraliai susiformavusių ir stabilius tėvo ir vaiko santykių gynimą nei objektyvios tiesos konstatavimą, *inter alia* vien tai, kad šiuo metu šalių santykiai yra pašliję, nėra pagrindas nugincyti tėvystę, turint omenyje, kad iki tol tiek vaikas atsakovą laikė savo tėvu, tiek atsakovas palaikė emocinį ryšį su ieškovu. Tačiau kasacinis teismas šioje byloje padarė išvadą, jog nagrinėjamu atveju nebegali būti keliamas šeimos stabilumo išsaugojimo klausimas, kadangi atsakovas jau seniai yra išsituokęs su ieškovo motina, *ieškovui jau yra sugriauta tiesa, kuria jis tikėjo, ir prie to prisidėjo ne tik atsakovas, bet ir ieškovo motina. Taip pat negali būti keliamas ir pareigų vaikui svarbos klausimas, nes pilnametis vaikas savimi rūpinasi pats, todėl svarbesnis dėmesys turėtų būti kreipiamas į pilnamečio vaiko santykį su asmeniu, siekiančiu nugincyti tėvystę.* Teismas taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad santykiai tarp asmenų nebūna statiški, jie nuolat kinta, todėl jie turėtų būti kuriami ir palaikomi. Tačiau įstatymas nenumato pareigų tėvams rūpintis pilnamečiais vaikais ir su jais bendrauti, o tokiu atveju tėvyste grindžiami santykiai gali ir nutrūkti. Todėl *sprendžiant tėvystės nuginkijimo klausimą negali būti keliamas klausimas dėl šių santykių išsaugojimo ir jų svarbos, nes jų nėra.* Todėl teismas, remdamasis šiais argumentais, konstatavo, jog *ieškovui biologinė tiesa yra žinoma, socialinis ryšys su atsakovu yra pašlijęs ir teisinės tėvystės išsaugojimas nepadės jo atkurti.* Taigi, iš esmės, kasacinis teismas šioje byloje konstatavo dviejų suaugusių asmenų, nesaistomų biologinių ryšių, teisę laisvai pasirinkti – kurti ir puoselėti tarpusavio santykius ateityje, ar ne (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje).

Tuo tarpu kitoje byloje, Aukščiausiasis teismas grąžino bylą nagrinėti apeliacinės instancijos teismui, kuris pirmąją nutartimi buvo palikęs pirmosios instancijos teismo

sprendimą nepakeisą. Ieškovas kreipėsi į teismą su prašymu nustatyti, kad jis nėra biologinis vaiko tėvas, kuriam bylos nagrinėjimo metu buvo treji metai. Ieškovas tėvystę buvo pripažinęs pareiškimu, daugiau nei metus vaiką augino kartu su vaiko motina, manydamas, kad yra biologinis vaiko tėvas. Šalims išsiskyrus vaikas liko gyventi su motina, tačiau šiai vaiku nesirūpinant, buvo perduotas ieškovo (tėvo) priežiūrai. Tėvas, išvykęs į užsienį, paliko vaiką seneliams, kurie padarė DNR testą, kuriuo buvo nustatyta, kad močiutės – anūko giminytės tikimybė yra labai maža. Tai patvirtino ir grįžusio tėvo padarytas DNR tyrimas. Nuo tos dienos tėvas atsisakė rūpintis vaiku ir laikinuoju globėju buvo paskirtas vaiko motinos tėvas (senelis). Tiek pirmosios, tiek antrosios instancijos teismai atsisakė nuginčyti ieškovo tėvystę vaiko atžvilgiu, kadangi tarp jų buvo susiformavęs emocinis ryšys, vaikas ieškovą vadino tėčiu, be to, buvo neaiškios galimybės nustatyti biologinį vaiko tėvą, todėl *biologinė tėvystė praranda aktualumą, nes svarbesni tampa paties vaiko interesai*, o nuginčijus ieškovo tėvystę, kiltų grėsmė vaikui likti be tėvo. Todėl teismai konstatavo, jog *esminis ir svarbiausias vaiko interesas yra išsaugoti susiklosčiusį ryšį su tėvu, savo šeimos santykių stabilumą ir tęstinumą, teisinio statuso aiškumą* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje). Tačiau kasacinis teismas šioje byloje atkreipė dėmesį į mažą vaiko amžių, būtinybę pasitelkus vaiko psichologiją išmanantį specialistą išklausyti vaiko nuomonę, todėl bylą gražino apeliacinės instancijos teismui. Pastarasis, iš naujo išnaginėjęs bylos aplinkybes, pasitelkęs psichologą, kuris žaidimo forma apklausė mažametį vaiką, padarė išvadą, jog vaikas tėvo neprisimena, kalbėjimas apie tėvą vaikui sukelia neigiamus jausmus, jis jaučiasi senelių šeimos dalimi, noriai pasakoja apie planus su senelių šeima, todėl *nėra pagrindo išvadai, jog šiuo metu tarp ieškovo ir vaiko yra susiformavę artimi santykiai ir emocinis ryšys*. <...> *Nagrinėjamu atveju, ieškovas nėra vaiko biologinis tėvas, o socialinės tėvystės institutas šiuo atveju maksimaliai galėtų pasireikšti tik išlaikymo mokėjimu*. <...> *teisėjų kolegijos vertinimu, siekis vaiko gimimo liudijime tėvu palikti asmenį, nesantį nei biologiniu, nei socialiniu tėvu, šiuo atveju nėra vaiko interesų gynimas* (Šiaulių apygardos teismo 2020 m. gruodžio 28 d. sprendimas civilinėje byloje). Taigi, apeliacinės instancijos teismas panaikino pirmos instancijos teismo sprendimą ir priėmė naują sprendimą – ieškovo ieškinį tenkino, taip pripažindamas, kad ieškovas nėra vaiko tėvas ir pripažino negaliojančiais vaiko gimimo įrašė įrašytus duomenis dėl ieškovo tėvystės.

Apibendrinant, aptarta teismų praktika iliustruoja pirminius teiginius, kad kuo jaunesnio amžiaus yra vaikas, tuo labiau tikėtina, jog tarpusavio ryšiai, susikūrę tarp socialinio tėvo ir vaiko, yra nepakankamai tvirti arba visai nesusikūrę. Ir atvirkščiai, kuo ilgiau socialinis tėvas augino vaiką, tuo daugiau galimybių, įvertinus ir kitas bylos

aplinkybes, kad teismas nenuginčys tokios tėvystės. Tačiau išimtis gali būti tada, kai vaikas jau yra pilnametis, tokiu atveju, teismas nebeprivalo ginti vaiko interesų, kadangi kalbama apie dviejų suaugusių asmenų santykius.

3.3 Vaiko nuomonė

Vaiko nuomonė, tai yra jo noras išsaugoti ryšį su teisiniu (socialiniu) tėvu arba, priešingai, nenoras tokio ryšio išsaugoti, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo yra nurodyta kaip trečiasis kriterijus, į kurį turi būti atsižvelgiama, sprendžiant, kuriai tėvystei teikti pirmenybę (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2021 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje).

Pastaroji byla¹⁰, kuri buvo aptarta kalbant apie vaiko amžiaus kriterijaus reikšmę, iliustruoja ir vaiko nuomonės kriterijaus svarbą, kuri kai kuriose bylose būna lemiamą. Kaip minėta, Lietuvos Aukščiausiajam Teismui nutarus bylą grąžinti iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui, bylos nagrinėjimo metu buvo pasitelktas vaiko psichologiją išmanantis specialistas, kuris, taikydamas mažą vaiko amžių atitinkančius metodus (žaidimų forma) išklaušęs vaiko nuomonę, teismui pateikė išvadą, kurioje konstatuota, jog vaikas ieškovo beveik neprisimena, save laiko senelių šeimos dalimi, o kalbant apie tėvą vaiko nuotaika suprastėja, taip pat vaikas vienareikšmiškai teigia, kad nenorėtų tėvo pamatyti. Apeliacinės instancijos teismas, remdamasis šia teismo psichologo išvada, priėmė naują, priešingą pirmos ir apeliacinės instancijos ankstesniesiems, sprendimą – tenkino ieškovo prašymą pripažinti, kad jis nėra biologinis vaiko tėvas bei panaikinti tai tvirtinančius įrašus vaiko gimimo išrašė (Šiaulių apygardos teismo 2020 m. gruodžio 28 d. sprendimas civilinėje byloje).

Dar vienoje kasacinio teismo nagrinėtoje byloje, vaiko nuomonė apie socialinį tėvą taipogi buvo vienas iš lemiamų kriterijų, kuriais remiantis buvo nuginčyta socialinio tėvo tėvystė. Ieškovė kreipėsi į teismą prašydama pripažinti, kad jos buvęs sutuoktinis nėra vaiko tėvas, ir pripažinti kito vyro tėvystę jos vaiko atžvilgiu. Santuokoje gimusio vaiko tėvystė buvo įregistruota remiantis įstatymine prezumpcija (CK 3.140 str. 1 d.), ir nors sutuoktiniai po kelių metų pradėjo gyventi atskirai, dvylika metų tėvas su vaiku palaikė tarpusavio ryšius, nors jie ir buvo labai silpni, taip pat teikė išlaikymą. Nuo tos dienos, kai motina pranešė tiek sutuoktiniui, tiek vaikui, kad sutuoktinis nėra vaiko biologinis tėvas, jų

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-387-916/2020, kuria klausimas dėl tėvystės nuginčijimo grąžintas iš naujo spręsti apeliacine tvarka Šiaulių apygardos teismui, kuris 2020 m. gruodžio 28 d. civilinėje byloje Nr. e2A-772-883/2020 panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą ir priėmė naują sprendimą – tenkino ieškovo ieškinį ir nuginčijo jo tėvystę vaiko atžvilgiu.

tarpusavio ryšiai apskritai nutrūko, vaikas jo nebevadina tėvu, nenori bendrauti ir ignoruoja, be to, džiaugiasi sužinojęs, kad atsakovas nėra jo tėvas. Taip pat, ieškovė nurodė ir galimą biologinį vaiko tėvą, kuris su ieškiniu nesutiko, teigė, kad po dvylikos metų ieškovė tik siekia praturtėti, o teisinis vaiko ir faktinio tėvo ryšys yra akivaizdus, kadangi vaikas daug metų augo ieškovės ir jos sutuoktinio šeimoje, vaikas visą šį laiką laikė jį tėvu, o atsakovas jokių jausmų vaikui nejaučia, kadangi jo neaugino, neauklėjo, be to, atsisakė atlikti DNR testą tėvystei patvirtinti arba paneigti. Tiek pirmosios, tiek ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį dalyje dėl tėvystės nugincijimo buvusiam sutuoktiniui ir tėvystės nustatymo biologiniam tėvui tenkino. Teismai savo sprendimus argumentavo tuo, jog atsižvelgus į vaiko nuomonę bei kitus byloje esančius įrodymus, šalių ir liudytojų parodymus, nepilnamečio vaiko interesai nenukentės nugincijus ieškovės buvusio sutuoktinio tėvystę, kadangi *vaikas žino, jog jis nėra jo tėvas, tarp jų nesusiformavo tėvo ir sūnaus santykiai, kurie bendraujant su vaiku buvo formalūs, <...> gyvenant kartu, tėvas nesidomėjo vaiku, jo pomėgiais, laisvalaikį leisdavo atskirai, o vaikui persikėlus gyventi į kitą miestą, susitikdavo vos keletą kartą per metus, nesveikindavo vaiko švenčių proga, nepirkdavo dovanų. <...> Vaikas nevadina atsakovo tėvu, nejaučia prisirišimo ir poreikio bendrauti su juo, džiaugiasi paaiškėjusia žinia, kad jis nėra jo tėvas.* Kasacinis teismas šiuos sprendimus paliko nepakeistus, tik sumažino teismų nustatytą išlaikymo sumą, kurią periodinėmis išmokomis įpareigojo mokėti biologinį vaiko tėvą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje).

Kitoje byloje ieškovas kreipėsi į teismą dėl tėvystės nugincijimo, byla ir jos fabula yra nevieša, tačiau kasacinis teismas išaiškino keletą svarbių aspektų, kalbant apie vaiko nuomonę tėvystės nugincijimo byloje. Pirmiausia tai, kad *faktas, kad asmuo, vaiko gimimo įrašė įrašytas kaip vaiko tėvas, nėra biologinis vaiko tėvas, yra reikšmingas, tačiau nėra savaime pakankamas pagrindas nugincyti tėvystę visais atvejais <...>. Dėl psichologinių priežasčių, prieraišumo vaikas tėvu gali laikyti asmenį, kuris nėra jo biologinis tėvas, o tokiu atveju vaikui svarbesnis emocinis ryšys su asmeniu, kurį jis laiko tėvu, nei kraujo ryšys.* Nagrinėjamoje byloje konstatuota, kad nuo vaiko gimimo ieškovas buvo faktinis (tuo pačiu ir socialinis) vaiko tėvas, ryšys su vaiku niekada nebuvo nutrūkęs, ieškovas rūpinosi vaiku, pagal galimybes jį lankydavo, su juo bendraudavo – visos šios aplinkybės įrodo, kad tarp tėvo ir sūnaus buvo susiformavęs emocinis ryšys. Apklauskos metu vaikas nurodė, kad nenorėtų sužinoti biologinio tėvo, norėtų ir toliau bendrauti su ieškovu, kurį laiko savo tėvu. Tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai konstatavo, jog, atsižvelgus į vaiko nuomonę, *tėvystės nugincijimas pažeistų vaiko interesus, konkrečiai: 1) vaiko interesą išsaugoti ilgametį susiformavusį ryšį su tėvu, savo šeimos santykių stabilumą ir tęstinumą,*

teisinio statuso aiškumą; 2) jei būtų sprendžiama dėl tėvystės nugincijimo, vaikui kiltų grėsmė likti be tėvo ir netekti iš ieškovo gaunamo išlaikymo, nes biologinio tėvo nustatymas yra neaiškus. Kasacinis teismas apeliacinės instancijos teismo nutartį palikto nepakeisdamas, papildomai argumentuodamas, jog rėmėsi aiškiai išreikšta keturiolikos metų amžiaus vaiko nuomone bei objektyviomis aplinkybėmis, iš kurių viena yra pavojus prarasti nors ir silpną, tačiau bent kažkokį vaiko emocinį ryšį su tėvu (ieškovu) <...>. Tikimybė, kad net ir pavykus nustatyti biologinį tėvą, tarp jo ir vaiko atsiras emocinis ryšys, stipresnis už tą, kuris sieja ieškovą ir vaiką, yra labai nedidelė <...>. Ieškovas bent jau kurį laiką augino vaiką ir rūpinosi juo (jam būnant mažamečiu), tuo tarpu biologinis tėvas to išvis niekada nedarė (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2018 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi, daugumoje bylų vaiko nuomonės kriterijus yra labai svarbus, jei vaikas laiko socialinį tėvą savo tėvu, nori likti su juo, vengia bendravimo su biologiniu tėvu, teismas, atsižvelgęs ir į kitas bylos aplinkybes, paprastai neteikia pirmenybės biologinei tiesai ir atsisako nugincyti socialinio tėvo tėvystę.

3.4 Galimybė nustatyti biologinį tėvą

Ketvirtasis kriterijus, išskiriamas kasacinio teismo praktikoje yra *galimybė nustatyti biologinį vaiko tėvą* (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2021 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje). EŽTT iki šiol nebuvo nagrinėta bylų, kai socialinis tėvas ginčija savo tėvystę, paprastai biologinis tėvas siekia nugincyti socialinio tėvo tėvystę ir pripažinti savo, taigi biologinis tėvas iš esmės tokiose bylose yra žinomas. Todėl šio kriterijaus konspekte EŽTT bylos nenagrinėtinos. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra nemažai tokių bylų.

Bendras kasacinio teismo išaiškinimas, kalbant apie galimybę nustatyti biologinį vaiko tėvą, reguliuoja kas ir koku būdu turėtų tai padaryti, remiantis CK 3.147 straipsnio 1 dalimi: *tėvystės nugincijimo bylose, nesant pareikšto reikalavimo dėl tėvystės nustatymo, tačiau esant pakankamai objektyvių duomenų, leidžiančių nustatyti spėjamo biologinio vaiko tėvo tapatybę, vaiko motina, o jai to nedarant – valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija gali pareikšti jam reikalavimą dėl tėvystės nustatymo* (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2018 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje). Pastaroji byla išsamiau buvo aptarta kalbant apie vaiko nuomonės kriterijų, tačiau kasacinio teismo išaiškinimas, reikšmingas aptariant ir biologinės tėvystės nustatymo galimybės kriterijų. Teismas konstatavo, jog <...> *bylos nagrinėjimo metu vaiko motinos nurodytų duomenų apie spėjamą vaiko biologinį tėvą (vardas, pavardė, gimimo metai) pagrindu iš esmės galėjo būti imamasi priemonių, siekiant nustatyti spėjamo biologinio tėvo tapatybę, gyvenamąją*

vieta. Pavykus tai padaryti CK 3.147 straipsnio 1 dalyje nurodyti subjektai būtų turėję galimybę spręsti dėl reikalavimo nustatyti tėvystę pareiškimo. Tai paneigia bylą nagrinėjusių teismų (pirmosios ir apeliacinės instancijos – aut. past.) teiginį, jog „biologinio tėvo nustatymas yra neaiškus“, nes neišnaudotos priemonės tokiam aiškumui pasiekti. Visgi, net ir padaręs tokią išvadą, jog nebuvo pilnai ištirtos galimybės nustatyti biologinį vaiko tėvą, kasacinis teismas paliko apeliacinės instancijos teismo nutartį nepakeistą, kadangi pirmenybę teikė anksčiau aptartam vaiko nuomonės kriterijui – vaikas išreiškė norą išsaugoti ryšius su socialiniu tėvu ir nenorą ieškoti biologinio tėvo (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2018 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje).

Dar vienoje byloje, kurios medžiaga kasacinio teismo buvo pripažinta nevieša, teismas konstatavo, jog pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai, atsižvelgę į aplinkybę, jog vaiko biologinio tėvo nustatymas yra neaiškus, nes nei vaiko motina, nei rūpintoja nedėjo jokių pastangų nustatyti biologinį vaiko tėvą, o to siekė tik ieškovas, remdamasis galimai asmeniniais, materialiniais sumetimais (ieškovas galimai siekia atsikratyti vaiko išlaikymo mokėjimo naštos – aut. past.), todėl sutiktina su teismų išvadomis, kad tenkinus ieškinį vaikui kiltų grėsmė likti be tėvo, <...> tėvystės nuginkijimas neatitiktų geriausių vaiko interesų. Šioje byloje su aptariamu kriterijumi susisiejo ir kitas svarbus kriterijus – vaiko nuomonės iš klausymo. Bylos duomenimis, vaikas taip pat nesiekia ir nenori nustatyti, kas yra jo biologinis tėvas (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2019 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje).

Vienoje iš naujausių nagrinėtų bylų, kasacinis teismas turėjo nuspręsti, kuris, pirmosios ar apeliacinės instancijos, teismas bylą išnagrinėjo teisingiau ir, atsižvelgęs į bylos aplinkybes priėmė teisingesnį sprendimą, kadangi abiejų instancijų teismų sprendimai buvo priešingi vienas kitam. Dalis bylos medžiagos yra nevieša, todėl skelbtinoje nutartyje nėra aprašyti šalių paaiškinimai, kurie buvo duoti pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose. Pirmosios instancijos teismas tenkino atsakovo priešieškinį, kuriame buvo prašoma nuginkyti jo tėvystę, kadangi DNR ekspertizė atskleidė, jog jis nėra biologinis vaiko tėvas. Teismas savo sprendimą argumentavo ne tik ekspertizės rezultatais, bet ir tuo, jog tarp vaiko ir atsakovo nėra emocinio ryšio, vaikas nepažįsta atsakovo, kaip savo tėvą žino visai kitą žmogų. Be to, ieškovė netikslino ieškinio ir neprašė nustatyti vaiko biologinio tėvo ir priteisti iš jo išlaikymą vaikui, nors tokia jos teisė buvo išaiškinta. Apeliacinės instancijos teismas pirmosios instancijos teismo sprendimą panaikino ir priėmė visiškai priešingą sprendimą – tenkino ieškovės ieškinį, priteisti iš atsakovo išlaikymą vaikui, o atsakovo priešieškinį atmetė. Tokį sprendimą teismas argumentavo tuo, jog buvo praleistas senaties terminas tokiam reikalavimui

pareikšti, be to, atsakovas tėvystę buvo pripažinęs savo noru ir laisva valia, kuri laiką vaiką augino kaip savo, todėl ryšys tarp vaiko ir atsakovo yra įmanomas ir jam atkurti nėra jokių objektyvių kliūčių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas panaikino abiejų instancijų sprendimus ir gražino bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui. Tokį savo sprendimą kasacinis teismas motyvavo tuo, jog *nepakanka tokioje kaip nagrinėjamoje byloje susiklosčiusioje situacijoje, kai tarp tėvystę pripažinusio asmens ir vaiko nėra susiklostęs socialinis ryšys, o objektyvios galimybės, kad toks ryšys susiklostys, iš esmės yra lygiavertės vertinant tiek iš biologinio tėvo, tiek ir socialinio tėvo perspektyvos. <...> Nagrinėjamoje byloje, kai nė su vienu iš tėvų nėra susiklostęs socialinis ryšys ir yra reali galimybė nustatyti biologinį tėvą, biologinės tėvystės nustatymas turi esminę reikšmę vaiko interesams. <...> Teismai nagrinėjamoje byloje nesiėmė visų įmanomų priemonių tam, kad būtų nustatytas vaiko biologinis tėvas, nors byloje nustatytos aplinkybės lemia, kad tėvystės nuginčijimo klausimas turėjo būti sprendžiamas kartu ir sprendžiant klausimą dėl biologinės tėvystės nustatymo.* Taigi kasacinis teismas, apibendrinamas savo išvadą šioje byloje konstatavo, kad esant įrodymui, kad ieškovas nėra vaiko biologinis tėvas, vaiko motina nurodo spėjamą vaiko tėvą, vaikas taip pat nori žinoti savo kilmę, teismas tokiu atveju turi spręsti ne tik tėvystės nuginčijimo, bet ir tėvystės nustatymo klausimus, žinoma, atsižvelgdamas į vaiko interesus, *inter alia* byloje yra pagrindas kreiptis į valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją, kuri turėtų spręsti dėl reikalavimo nustatyti tėvystę pareiškimo šioje byloje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi, apibendrinant teismų praktiką ketvirtojo kriterijaus kontekste, į kurią, kartu su kitais, turi atsižvelgti teismas, nagrinėdamas tėvystės nuginčijimo bylas, galima teigti, jog jeigu nėra realios galimybės nustatyti vaiko biologinį tėvą, paprastai teismai, gindami vaiko interesus ir siekdami išvengti grėsmės vaikui likti be tėvo, palieka socialinių tėvų tėvystę. Tuo tarpu esant realiai galimybei rasti nustatyti vaiko biologinio tėvo tapatybę, ir ypač nesant glaudaus ryšio tarp vaiko ir socialinio tėvo, teismai linkę teikti pirmenybę biologinei tiesai.

3.5 Teisinio tėvo veiksmai

Penktasis, bet nemažiau svarbus kriterijus, į kurią, pasak kasacinio teismo, turi atsižvelgti teismai, spręsdami kuriai tėvystei skirti prioritetą nagrinėjamoje byloje yra *teisinio tėvo veiksmai*, tai yra *dėl kokių priežasčių buvo pripažinta tėvystė, ar jam buvo žinoma, kad jis galimai nėra vaiko tėvas, ar jis rūpinosi vaiku, kaip juo rūpinosi ir t. t.* (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2021 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje).

Pavyzdžiui, vienoje EŽTT nagrinėtoje byloje, santuokoje gimė vaikas, kurio tėvu, remiantis įstatymine prezumpcija, buvo pripažintas vaiko motinos sutuoktinis. Po metų sutuoktiniai išsituokė, o dar po metų motina pagimdė antrą vaiką. Nors abi šalys žinojo, kad vyras negalėjo būti biologinis antrojo vaiko tėvas, tačiau jie pateikė bendrai pasirašytą pareiškimą, kuriuo remiantis buvęs sutuoktinis buvo įregistruotas kaip antrojo vaiko tėvas. Dar kelerius metus, vaikų motina palaikė ryšius su kitu vyru, kai šie ryšiai nutrūko, ji pranešė buvusiam sutuoktiniui, jog ir pirmasis vaikas galimai nėra jo. Faktinis tėvas savo paaiškinimuose nurodė, jog buvo įsitikinęs savo tėvyste pirmojo vaiko atžvilgiu, ir nors žinojo, kad antrasis vaikas negali būti jo biologinis vaikas, atsižvelgdamas į tai, jog berniukai augs kartu, pripažino ir antrojo vaiko tėvystę, su abiem vaikais elgėsi kaip su savo. Pagal Danijos Karalystės teisę, pirmosios instancijos teismas tenkino pareiškėjų prašymą atnaujinti bylas ir spręsti dėl teisinio tėvo tėvystės nuginkėjimo, spėjamas biologinis vaikų tėvas pateikė apeliacinį skundą, kuris buvo tenkintas ir atnaujinti bylas apeliacinės instancijos teismas atsisakė, motyvuodamas tuo, jog jau buvo praėjęs senaties terminas, spėjamas vaikų tėvas atsisako daryti DNR tyrimą ir tokiu būdu vaikams kyla grėsmė likti be tėvo. EŽTT byloje palaikė apeliacinės instancijos teismo sprendimą ir konstatavo, jog atsisakant atnaujinti bylas EŽTK 8 straipsnis nebuvo pažeistas. Sprendimą teismas argumentavo tuo, jog teisinis tėvas visą laiką abu vaikus augino kaip savo, net ir žinodamas, kad vienas iš jų tikrai nėra jo biologinis vaikas, be to, savo tėvystę jis buvo laisva valia pripažinęs pareiškimu – *įvairiose bylose, kai vyrai pripažino tėvystę suvokdami, kad jie gali nebūti biologiniais vaikų tėvais, bet vėliau nori reikalauti tokio pripažinimo panaikinimo, teismas pripažino, kad nacionaliniai teismai gali labiau atsižvelgti į vaiko interesus, o ne į pareiškėjo interesą paneigti jo laisva valia pripažintą tėvystę* (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. kovo 7 d. sprendimas).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtoje byloje, taip pat kaip vienas iš lemiamų kriterijų buvo faktinio tėvo elgesys. Sutuoktiniais dar iki santuokos sudarymo gimė vaikas, prieš pripažįstant tėvystę buvo atliktas DNR testas, kuris parodė, kad ieškovas yra vaiko biologinis tėvas. Iširus santuokai, motina išvyko laikinai gyventi į Vokietiją, kur pastojo nuo Vokietijos piliečio ir vaikas gimė Vokietijoje nepraėjus 300 dienų nuo santuokos su ieškovu nutraukimo (CK 3.140 str. 2 d.). Ieškovui pavykus susitaikyti su atsakove ir jai grįžus gyventi su ieškovu į Lietuvą, ieškovas pareiškimu pripažino savo tėvystę. Ieškovas vaiką priėmė kaip savo, juo rūpinosi, šalims vėl pradėjus gyventi atskirai kelerius metus teikė išlaikymą vaikams. Tarp ieškovo ir vaiko yra susiformavęs glaudus socialinis ryšys, vaikas ieškovą laiko savo tėvu ir nori su juo bendrauti, jo pasiilgsta, *inter alia*, apie biologinę tiesą jam nėra žinoma. Be to, byloje yra duomenų, kad spėjamas

biologinis vaiko tėvas (Vokietijos pilietis) yra miręs, todėl nėra aiškios galimybės nustatyti biologinę tėvystę. Taigi, kasacinis teismas, atsižvelgęs į šias aplinkybes, paliko nepakeistus pirmosios instancijos teismo sprendimą bei apeliacinės instancijos teismo nutartį. Savo sprendimą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas motyvavo tuo, jog ieškovo tėvystė buvo pripažinta pareiškimu, tai yra laisva ieškovo valia, ir dėl šios priežasties jis privalo prisiimti visą iš to išplaukiančią atsakomybę. Be to, byloje nustatyta, kad ieškovui nuo pat vaiko gimimo turėjo būti žinoma, jog jis nėra biologinis šio vaiko tėvas, tačiau nepaisant to, ieškovas vaiką augino kaip savo, juo rūpinosi, suformavo glaudų tarpusavio ryšį. Taigi toks ieškovo elgesys lėmė, jog, atsižvelgus į vaiko interesus, prioritetas buvo teikiamas socialinei (faktinei) tėvystei byloje, o ne biologinės tiesos nustatymui (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2018 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje).

Dar vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje, kurios fabula jau buvo aprašyta kalbant apie vaiko amžiaus kriterijų, faktinio tėvo elgesys galiausiai lėmė, jog jo tėvystė buvo nugincyta. Kaip minėta, vaiko motinai juo nesirūpinant, tėvas augino ir prižiūrėjo jį kaip savo. Tėvui išvykus, vaiko močiutė padarė DNR testą, kuris parodė, jog vaikas negali būti jos anūkas, ką patvirtino ir grįžusio tėvo padarytas DNR testas. Nuo tos dienos, tėvas atsisakė prižiūrėti vaiką, jį perdavė auginti vaiko motinos tėvams, su vaiku nebebendravo, jo nerėmė finansiškai. Kasaciniam teismui gražinus bylą nagrinėti apeliacinės instancijos teismui, pastarasis, *inter alia*, atsižvelgęs ir į vaiko mažą amžių, bei jo nuomonę apie faktinį tėvą (vaikas jo nebeprisimena, jaučiasi senelių šeimos dalimi), tenkino ieškovo prašymą dėl tėvystės nugincyjimo vaiko atžvilgiu. (Šiaulių apygardos teismo 2020 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi, faktinio tėvo elgesys (o taip pat ir biologinio tėvo, siekiančio nugincyti kito vyro ir patvirtinti savo tėvystę) taip pat yra labai svarbus kriterijus, į kurį teismas privalo atsižvelgti. Jei vyras visą laiką su vaiku elgėsi kaip su savo, jį augino, prižiūrėjo ir išlaikė, tokia tėvystė bus sunkiau nugincyjama, tačiau jeigu vyras elgėsi priešingai, didesnę prioritetą įgauna biologinė tiesa.

Apibendrinant visus kriterijus, galima daryti išvadą, jog jie visi tarpusavyje yra persipynę, net jeigu vienoje byloje, atsižvelgus į tos bylos faktines aplinkybes, teismas nutarė panaikinti socialinio tėvo tėvystę, kitoje byloje vienam kriterijui skyrus prioritetą, teismo sprendimas gali būti priešingas. Todėl, atsižvelgus į byloje susiklosčiusias aplinkybes, vienu atveju lemiamas kriterijus bus vienas, o kitu atveju - kitas.

IŠVADOS

1. Idealiu atveju socialinė ir biologinė tėvystė sutampa, tačiau nemažoje dalyje šeimų yra kitoks modelis – kai vienas (arba abu) iš vaiko tėvų nėra susijęs su vaiku biologiniu ryšiu. Atlikus teisės mokslo literatūros bei teismų praktikos analizę, biologinę tėvystę galima apibrėžti kaip tėvystę, grindžiamą kraujo ryšiu tarp vaiko ir tėvo, o socialinę tėvystę – kai asmuo rūpinasi vaiku kaip savo, atlieka visas tėvų pareigas, nors vaiko ir tėvo nesieja biologinis ryšys, *inter alia*, tėvas nebūtinai apie tai žino. Išimtis, kai socialinė tėvystė prilyginama biologinei yra tik įvaikinimas.

2. Teismas, gavęs ieškinį dėl tėvystės nuginkijimo, privalo patikrinti tam tikrus aspektus – ar asmuo turi teisę teikti tokį ieškinį, ar yra išpildytos tam tikros sąlygos ir ar yra tam tikri pagrindai, be to, labai svarbu, ar nėra praleistas sutrumpintas vienerių metų senaties terminas. Jau nagrinėjant bylą, vienas svarbiausių aspektų – vaiko nuomonės išklauskymas, visais jį liečiančiais klausimais, todėl yra siekiama, nepaisant vaiko amžiaus, jei tik jis jau geba formuluoti savo nuomonę, kad ji būtų išklaudyta. Šiuo atžvilgiu tikslinga į bylos nagrinėjimą įtraukti specialių psichologijos žinių turintį specialistą, kuris pasitelkdamas įvairius metodus (dažniausiai stebėjimą, pusiau struktūruotą pokalbį, projekcinę metodiką), gali išklaudyti ir patį mažiausią vaiką bei pateikti išvadą teismui.

3. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimą, teismai, nagrinėdami bylas dėl tėvystės nuginkijimo, privalo atsižvelgti į penkis kriterijus ir jais remiantis suteikti prioritetą atitinkamai socialinei arba biologinei tėvystei: emocinį, socialinį tarpusavio ryšį tarp vaiko ir tėvo, vaiko amžių, vaiko nuomonę, galimybę nustatyti biologinį vaiko tėvą bei teisinio (socialinio) tėvo veiksmus. Analizuojant Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, darytina išvada, kad šie kriterijai yra vienas su kitu persipynę, kiekvienoje iš bylų, atsižvelgiant į konkrečias tos bylos aplinkybes, dominuoja skirtingi kriterijai. Vienose bylose pagrindinis kriterijus, nulemiantis teismo sprendimą gali būti teisinio (socialinio) tėvo elgesys – jei tėvystė buvo pripažinta pareiškimu - tėvystė nuginkijama tik ypatingais atvejais, o jeigu tėvystė buvo nustatyta remiantis įstatymine prezumpcija, yra daugiau galimybių tokią tėvystę nuginkyti, įrodžius, kad vaiko ir tėvo nesieja biologinis ryšys. Kitose bylose sprendimą lemia vaiko nuomonė ir susiformavęs emocinis ryšys: jei vaikas socialinį tėvą laiko savo tėvu, yra prie jo prisirišęs, nenori sužinoti, kas yra jo biologinis tėvas, teismas netenkina ieškinio dėl tėvystės nuginkijimo.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Vaiko teisių apsaugos konvencija. (1995) *Valstybės žinios*, 60-1501.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.

Specialieji šaltiniai:

5. Baumilė, V., Norvilienė, G., Šukys, E. (2016). *Biological versus social paternity – whose benefit droops the scales?* [interaktyvus], Themis competition 2016, Semi Final B: International judicial cooperation in civil matters – European family law. Prieiga per internetą: https://www.ejtn.eu/PageFiles/14775/Written%20paper_Lithuania.pdf [žiūrėta 2021 m. gruodžio 13 d.]
6. BUSS, E. (2002). *Parental Rights. Virginia Law Review*. Vol. 88 (3).
7. Chvatovič, G., Garmus, A. (2002). Biologinio giminystės ryšio nustatymas. *Teisės problemos*. Nr. 3.
8. Česnaitytė, V. (2012). *Šeimos samprata: Lietuvos gyventojų subjektyvus požiūris*. Socialinis darbas, 11(2).
9. Freeman, M. (2007). *Understanding family law*. London: Sweet & Maxwell.
10. Gaižauskienė, I., Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Registrų centras.
11. Grigutytė, N. (2011). Psichologo dalyvavimas teisiniame procese Lietuvoje: Iššūkiai ir galimybės. *Teisės problemos*, Nr. 3(73).
12. Herring, J. (2001). *Family law*. Harlow: Longman.
13. Jonynienė, Ž. V., Martinavičiūtė P. (2014). Vaiko nuomonės nustatymas teisiniuose ginčuose dėl vaiko. *Mokytojų ugdymas*. Nr. 23 (2), 34-52.
14. Lapė, J., Navikas, G. (2003). *Psichologijos įvadas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 29 d. apžvalga „Civilinių bylų skyriaus praktika: vaiko teisėtų interesų gynimas.

16. Rasimavičius, P. (1981). *Tarybinė šeimos teisė*. Vilnius: Mintis.
17. Meilius, K., Jonaitis, M. (2007). Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams. *Jurisprudencija, Mokslo darbai*, 12 (102): 7.
18. Mikelėnas, V. ir kt. (2002). *Civilinio kodekso komentaras. III knyga. Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia.
19. Mikelėnas, V. (2002). *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia.
20. Mikelėnas, V. (2009). *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia.
21. Sagatys, G. (2002). Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos Žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 33(25).
22. Sagatys, G. (2003). Biologinės ir faktinės tėvystės santykio problema ir vaiko teisės. *Jurisprudencija*. Nr. 37 (29).
23. Sagatys, G. (2006). *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
24. Vengeris, A., Buchas, J. N. ir Kochas G. (2007). *Psichologiniai piešinių testai*. Vilnius: Presvika.

Teismų sprendimai:

25. *Ahrens prieš Vokietiją* [EŽTT], Nr. 45071/09, [2012-03-22].
ECLI:CE:ECHR:2012:0322 JUD004507109.
26. *Affaire Koychev prieš Bulgariją* [EŽTT], Nr. 32495/15, [2020-10-13].
ECLI:CE:ECHR:2020:1013 JUD003249515.
27. *Ilya Lyapin prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 70879/11, [2020-06-30].
ECLI:CE:ECHR:2020:0630 JUD007087911.
28. *Mohamed Hasan prieš Norvegiją* [EŽTT], Nr. 27496/15, [2018-04-26].
ECLI:CE:ECHR:2018:0426 JUD002749615.
29. *R. L. ir kt. prieš Daniją* [EŽTT], Nr. 52629/11, [2017-03-07].
ECLI:CE:ECHR:2017:0307 JUD005262911.
30. *Uzbyatkov prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 71160/12, [2020-10-12].
ECLI:CE:ECHR:2020:1012 JUD007116013.
31. Lietuvos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 8 d. nutarimas Nr. KT44-N13/2019.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-406/2001.

33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-748/2001.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-607/2004.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-607/2004.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-9/2007.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-312/2010.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-304/2010.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2013.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-92-706/2016.
41. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2018 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-362-969/2018.
42. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2018 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-475-969/2018.
43. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2019 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-115-687/2019.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-67-969/2019.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-387-916/2020.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-387-916/2020.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-251-378/2020.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-84-378/2021.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-111-1075/2021.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje

Nr. e3K-3-266-403/2021.

51. Kauno apygardos teismo 2010 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-220-413/2010.

52. Šiaulių apygardos teismo 2020 m. gruodžio 28 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-772-883/2020.

SANTRAUKA

Socialinė v. biologinė tėvystė tėvystės nuginkijimo byloje

Reda Krišukėnienė

Magistro darbe, nagrinėjant teisės mokslininkų doktriną, Lietuvos bei tarptautinius teisės aktus bei teismų praktiką, analizuojamas tėvystės nuginkijimo institutas socialinės ir biologinės tėvystės kolizijos kontekste. Didžiausias dėmesys darbe skiriamas kriterijams, kuriais remiantis teismai teikia prioritetą vienai iš šių tėvystės rūšių. Kriterijai analizuojami pasitelkiant Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtas konkrečias bylas, atsižvelgiant į teismo išaiškinimus ir motyvus, kuriuos jis pateikia aiškindamas savo priimtą sprendimą tenkinti ieškinį dėl tėvystės nuginkijimo arba jį atmesti. Išsamiai analizuojant teismų praktiką, darbe prieita prie išvados, jog kiekvienoje byloje, atsižvelgiant į tos bylos konkrečias aplinkybes, lemiamu laikomas vis kitas kriterijus.

Darbe taip pat analizuojami procesiniai tėvystės nuginkijimo instituto aspektai, tokie kaip sutrumpintas ieškinio senaties terminas ir jo taikymas teismų praktikoje, tėvystės nuginkijimo sąlygos ir pagrindai bei asmenys, turintys teisę kreiptis dėl tėvystės nuginkijimo. Nors šie aspektai ir yra nustatyti įstatyme, tačiau teismų praktikoje vis tiek neretai iškyla tam tikrų klausimų, todėl teismai kai kuriuos iš jų išaiškina plečiamai. Taip pat nagrinėjama specialių psichologinių žinių turinčio specialisto dalyvavimo nagrinėjant bylas dėl tėvystės nuginkijimo svarba, siekiant įvykdyti tarptautinių teisės aktų reikalavimą išklausti vaiko nuomonę visais jį liečiančiais klausimais. Kaip nustatyta darbe, tokio specialisto dalyvavimas leidžia veiksmingai išklausti vaiko nuomonę, nesukeliant streso pačiam vaikui, jo neišgąsdinant.

SUMMARY

Social v. Biological Parenting in Paternity Challenge Cases

Reda Krišukėnienė

In the master's thesis, the institute of contestation of paternity in the context of the conflict of social and biological paternity is analyzed by examining the doctrine of legal scholars, Lithuanian and international legal acts and case law. The work focuses on the criteria by which courts give priority to one of these types of parenthood. The criteria are analyzed in the light of specific cases heard by the European Court of Human Rights and the Supreme Court of Lithuania, taking into account the court's interpretations and motives in interpreting its decision to uphold or reject a parental challenge. A detailed analysis of the case law has led to the conclusion that in each case, depending on the specific circumstances of that case, different criteria are considered to be decisive.

The thesis also analyzes the procedural aspects of the institute for contesting paternity, such as the shortened limitation period and its application in case law, the conditions and grounds for contesting paternity, and the persons entitled to apply for contesting paternity. Although these aspects are set out in law, certain issues still often arise in case law, and courts are interpreting some of them broadly. The importance of the involvement of a specialist with special psychological knowledge in parenting proceedings in order to comply with the requirement of international law to hear the child in all matters affecting him or her is also examined. As stated in the work, the participation of such a specialist allows for the effective listening of the child's opinion without causing stress to the child himself or herself.